

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

C 1121

הקדמה

המורה שכתב הקדמה זו

למורה

החולש את המורה

המורה

המורה שכתב הקדמה זו

המורה שכתב הקדמה זו

המורה

המורה

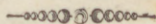
המורה שכתב הקדמה זו

המורה

ספר ישעיה

מתורגם איטלקית ומפורש עברית

מלאכת שד"ל

מנחה היא שלוחה

לכבוד חותנו

הישיש הנכבר החכם היקר

מהח"ר רפאל ברוך סגרי נ"י

חלק ראשון.

PRAG.

Druck bei M. I. Landau.

1842.

Il profeta

ISAJA

con traduzione italiana

e commento ebraico

di

SAMUEL DAVID LUZZATTO,
Professore nel Collegio rabbinico

di

PADOVA

P R A G A .

Stamperia di M. I. Landau.

1842.

Il profeta

ISAIA

con traduzione italiana

di

SAULI DAVID LIZZATO

PADOVA

1843

Allo

Spettabile Signore

Signore

RAPHAEL BENEDETTO SEGRE

di Trieste.

Il lavoro che in oggi mando alla pubblica luce è frutto di quel tempo ah! troppo breve, ch'io vissi felice nella dolce compagnia dell' ottima tra le mogli, di Lei, Spettabile Signore, seconda figlia. Fu esso che diede il nome a quell' Isaia, che, nato nel 1831 e morto l'anno seguente, immerse la nostra Bellina in quella melanconia, che la sua e la nostra vita sì crudelmente e per lo spazio di tanti anni afflisse, e che finalmente, or volge un anno, per sempre ce ne privò.

Se durante il primo triennio del mio professorato in questo Collegio rabbinico ho potuto elaborare i varj miei Corsi, teologici storici, linguistici ed esegetici; se ho potuto per tutto quel periodo faticare senza tregua, e con costante assiduità: ciò è precipuamente da ascriveri alla virtù e saggezza di Colei, che più da provetta Matrona che da sposa novella vivendo, lasciava, anzi creava, al mio spirito quella pace, quella gajezza e quella alacrità, che allora, soltanto può lo spirito avere, quando il cuore vivesi riposato nell' amore di tenera e valente compagna. Spirava appena quel triennio, e la nostra Bellina perdeva ahime! repentinamente la sanità.

Ben

Ben ragione è quindi che il presente lavoro, la prima a uscire in luce tra le produzioni di quel beato periodo, serva di Monumento ricordante i pregi incomparabili di quella donna, alla cui virtù è esso in buona parte dovuto, ed alla quale crudel destino negò di potere, nei successivi anni di per me scemate fatiche, godere i frutti degli antecedenti sacrificj.

Senonchè, se sacro egli è il dovere che ci vincola ai virtuosi e benemeriti trapassati, meno sacrosanto non è quello che ci lega alla virtù ed alla carità dei viventi. Se offrire un' omaggio di eterna lode e benedizione alla memoria dell' infelice mia prima compagna è pel mio cuore un dovere, un bisogno; ugual bisogno io sento di pubblicamente attestare la riconoscenza e l'attaccamento, nell' animo mio indelebilmente impressi, verso i miei compagni di sventura, i quali per lunga stagione divisero i miei mali, e con ogni sforzo e sacrificio me ne alleggerirono possibilmente il peso, a sollievo e conforto della desolata mia famiglia. E questo tributo di amore e di gratitudine io offro oggi a Lei, Spettabile Signore, agl' individui tutti della pregiabilissima ed ottima di Lei famiglia, ed a Colei in particolare, in cui i miei figli ebbero sinora ad intervalli, ed avranno d' ora in poi stabilmente, una seconda Madre.

Possa il mio secondo matrimonio recare al di Lei cuore, Signore osservandissimo, abbondante compenso degli affanni sofferti durante l' antecedente; e la venerabile di Lei canizie possa per lunga età esultare della prosperità della propria discendenza!

Padova, 22 Maggio, 1842.

Di Lei

devotissimo genero

Samuel David Luzzatto.

חז"ש

בשם ראשון ואחרון
היום

בראשון באחרון לחדש

שנת התקצ"א

אחל פירוש ישעיה

והמדבר בחזון לחסידיו

יאר עיני עבדו

וישם מחשך לפניו לאור

ישמעו ישרים וישמחו

ישעיה א

תוכחה בימי חזקיה, בזמן שהיה שבא על בית המלך, הוא שבא
הנזכר למטה סימן כ"ב, והוא איש חכם, והיה מעמיד שופטים
אנשי בליעל ואוהבי בלע, ועל ידי כן היה העול מתרבה בירושלים,
וכפרט בין השמים והעצורים אשר ידם תקיפה; וישעיה מתנבא
על מפלת החסון, הוא שבא, ועל קום לדיק תחתיו, אשר יעמיד
שופטים לדיקים, ולא תשקוט הארץ, במשול בה משפט ולדקה.

(א) חֲזוֹן יִשְׁעִיָּהוּ בֶן-אֲמוּץ אֲשֶׁר חָזָה עַל-יְהוּדָה

וירושלם

(א) חזון, שרש חזה הוא ארמי, וענינו כמו ראה בעברי, והעברי ישתמש בשרש חזה
במליכת השיר, כי כן כל שירי המקרא מלאים מלות ארמיות, כי כל מה שהוא זר ונכרי
מרומם את המליכה (ע' ספר מליכת ישראל, דף אחרון); וגם בהגדה פשוטה העברי משתמש
בשרש חזה כשהכוונה לרומם הענין שמדברים בו, כמו ויחזו את האלהים (שמות כ"ד י"ח),
היה דבר ה' אל אברהם במחזה (בראשית ט"ו א'), ועל הדרך הזה קראו לנביא הרואה
הנסתרות והעתידות (שעל כן היה נקרא רואה שמואל א' ט' ע') בשם חזה, ולנבואה חזון
וחזיון, וזה גם כן טעם ואזה תחזה (שמות י"ח כ"א), שיבחרם בסיוע רוח אלהים
אשר בו. וזולת המקומות האלה לא מצאנו בספרי הקדש פעל חזה בהגדה פשוטה
אשר איננה בשיר ומליכה. ואמנם אף על פי שעקר הוראת שרש חזה היא ענין ראייה,
והנביא נקרא חזה על שם ראותו הנסתרות והעתידות, הנה ראוי לדעת כי העקר
המכוון בנבואות איננו שיהיו בני אדם יודעים העתידות, אבל המכוון הוא שיקחו
העם מוסר וישונו מדרכיהם הרעים, בשמעם הרעות המעותדות לבא עליהם או
על אחרים אם לא ישובו, ובשמעם חסדי ה' על יראיו וזמרי מלותיו; ונמשך מזה
כי בכלל הוראת שרש חזה נכללה הוראת הדבור אל העם להוכיחם על דרכיהם, וזה
טעם באין חזון יסרע עם (משלי כ"ט י"ח), כלומר באין תוכחה, באין מוכיח; וכן
ולחזים לא תחזו לנו נכחות דברו לנו חלקות חזו מהחלות (ישעיה ל' יו"ד), לשון
חזה מורה כאן דבור אל העם. והנה ישעיה נבא קצת נבואות גם על אומות העולם,
אך לא אמר נבואותיו לאנשי הנכר ולא הלך להוכיח אותם, ולא דבר דבריו רק לבני
יהודה, על כן כחוב אשר חזה על יהודה וירושלים, ולא נזכרו שאר העמים שנבא
עליהם; וכיוצא בזה דברי עמוס אשר חזה על ישראל, והוא נבא גם על אומות
אחרות, אך לא השמיע דבריו וחובותיו כי אם לישראל. אשר חזה על יהודה

וירושלם

I S A I A I.

Isaia rinfaccia ai Giudei, ed in particolare ai Grandi ed ai Giudici, la loro ipocrisia e morale depravazione; ed annunzia la prossima caduta di quel Potente (probabilmente Sebna, di cui piu abbasso, Cap. XXII. 15—25) al quale quei malvagi dovevano il loro inalzamento e la loro impunità. Annunzia insieme la promozione di nuovi Magistrati, sotto dei quali la nazione sarebbe felice.

(1) Vaticinio d' Isaia figlio d' Amos, il quale vaticinó alla Giu-

וירושלם, אין המלות האלה דנקות עם מלות חזון ישעיהו בן אמון (כמו שנראה מפסוק הטעמים), אלא עם סוף המקרא, ומלת אשר היא כאן נומינאטיף, לא אקוזאטיף, והיא חוזרת אל ישעיהו בן אמון, ולא אל החזון, והכוונה (כדעת דון יצחק אברבנאל) להודיע מאיזה זמן ועד איזה זמן נבא ישעיהו; ובזה ההודעה הזאת בתחלת הספר, על דרך שזאת בתחלת ירמיהו (אשר היה דבר ה' אליו בימי יאשיהו וכו') והיה בימי יהויקים וכו' עד חס עשתי עשרה שנה ללדקיהו וכו' עד גלות ירושלם וכו'). ולא יחנן שיהיה מלת אשר חוזרת אל החזון, כי החוכמה שהיתה ראויה בימי יוחס וחזקיה לא תהיה בימי אחז, ולא יחנן שיאמר ישעיהו החזון הזה (כדעת דון יצחק) בימי כל המלכים שהמה בזה. ואין להשיב כי חזון ישעיהו האמור כאן הוא שם כולל כל נבואותיו של ישעיהו (כמו שהיה הוראת מלות חזון ישעיהו בדברי הימים ב' ל"ב ל"ג), או שיכלול חלק אחד מהן (מתחלת הספר עד סוף סימן י"ב, כמו שהיה דעת קצת מחכמי העמים); כי אמנם אם היה הדבר כן, לא היה ראוי (כאשר העיר כבר גם דון יצחק) שיבא בתחלת הנביאה השנית הדבר אשר חזה ישעיהו בן אמון על יהודה וירושלם; ואחרי אשר בנבואה השנית חזר ואמר הדבר אשר חזה וכו', מבואר הוא כי פסוק חזון ישעיהו וכו' על הנבואה הראשונה לזדה נאמר (וכמו שהיה ג"כ דעת רש"י). על יהודה וירושלם, יהודה היא ארץ יהודה או מלכות יהודה, ואע"פ ששיר ירושלים נכללת ביהודה, הוסיף מלת וירושלם, להגיד כי לא אמר נבואותיו בעיר יהודה בלבד, כי גם בעיר המלוכה ובאזני השרים והמלכים אמר דבריו. בימי עזריהו, בגת מותו החל להנבא, כנראה בסימן ו'. ואמנם הסימן ההוא הוא כולל הנבואה הראשונה שראה ישעיהו, אך איננו כולל הנבואה הראשונה שאמר ישעיהו אל העם, כי לא השמיע החזון ההוא עד ימי אחז (עיין פירושי למטה ו' א'). והנה אין צידונו גם אחת מהנבואות שאמר ישעיהו אל העם בימי עזריהו ויוחס, אך כל נבואות הספר הזה נאמרו בימי אחז וחזקיהו, וקצת מהן נכתבו (ולא נאמרו בקהל)

וירושלם בימי עזיהו יותם אחו יחזקיהו מלכי
 יהודה: (3) שמעו שמים והאיני ארץ כי יהוה
 דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי: (ג) ידע
 שור קנהו נחמור אבום בעליו ישראל לא ידע

עמי

בימי מנשה, והנביאות הראשונות שאמר ישעיהו בימי עזיה ויותם לא טע הנביא להניחן למשמרת לדורות עולם. אמנם לענין הזמן אשר בו נאמר החזון הזה, נראה לי ברור שלא יתכנו דברי החכם נעזעזעו האומר שנאמר בימי אחז, שאם היה הנביא עומד בימי אחז לא היה נמוע מלדבר על עבודת האלילים וחלול שם ה' בתועבות הגוים, כי זה היה ענין ישראל בימי אחז; והפך מזה אנו רואים כי ישעיה בחזון הזה מוכיח דור שהיה עובד את ה' אבל לא עם עהרת המעשים, באמרו למה לי רב זבחים וכו' וכו'. ואמנם מלות עזבו את ה' נאלו את קדו ישראל וזרו אחר האמורות בנבואה הזאת (פסיק ד') אין שום ראיה שיהיה המכוון בהן על עבודת האלילים, כי הגנבה והרמיה והטיית המשפט ושאר המעשים המקילקלים, גם הם יקראו עזיבת ה' ויניחן קדוש ישראל והנור אחר מדרכיו. הלא תראה נתן אומר לדוד כאשר בא אל בת שבע: אסם כי נאץ נאלת את אייבי ה' (שמואל ב' י"ב י"ד), קרא אותו מגאן ה' אע"פ שלא היה במעשהו ריח עבודת אלילים; וישעיה עלמו (נ"ט י"ג) אמר ונסוג מאחר אלהינו, ואח"כ הוא אומר דבר עשק וסרה הרו והגו מלב דברי שקר והוסג אחר משפט ולדקה מרחיק תעמוד וכו' וכו', ובכל הנבואה ההיא אין זכר ורמז לעבודת אלילים, כי לימים אחרונים נאמרה, ועל כרחו לומר כי קלקל המעשים הוא וקרא עזיבת ה' יונסיגה מאחר אלהינו. ומי יאמין שיהיה הנביא מדבר בימי אחז, ולא יאמר על עון ע"ז שהיו עובדים רק המלות האלה כי יבשו מאילים אשר שמדתם וגו'? ואשר אני אחזה לי הוא כי בתחלת ימי חזקיה נאמר החזון הזה, בזמן שהחזיר חזקיה עטרת עבודת בית ה' ליושנה, אך דרכי העם בעניני משפט ולדקה היו עדיין מקולקלים ורחוקים מדרך ה'; ואמנם ארלבס שממה וכו' וכו' הוא ליור הרעות שמאלו את יהודה בימי אחז, ותולדותיהן היו עדיין קיימות בתחלת ימי חזקיה, כי אחז ניתן ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שניה גדולה, וגם ביד מלך ישראל ניתן ויך בו מכה גדולה, ויהרג סקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד, ועוד אדומים באו ויכו ביהודה וישבו שבי, ופלאשים פשטו בערי השפלה והגנב ליהודה וילכדו את בית שמש ואת אילון וכו' וכו' וישבו שם (דברי הימים ב' כ"ח), וחזקיה בתחלת מלכותו אמר (שם שם כ"ט ח') והנה נפלו אבותינו בחרב ובנינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת. ואמנם מה ענין האילים והגנות בימי חזקיה? האילים והגנות אינם אלא משל, וכן החסון אשר יהיה לנערת אינו אלא משל, והבנת המשל הוא היא לבדה חסרש לנו המשך דברי החזון הזה בקשר וכוון וקיים וישר ונאמן, כאשר תראה למטה במקומו. ואמנם למה נכתב הסימן הזה בתחלת הספר, אע"פ שאמ' בימי חזקיה, ואחריו נבואות שנאמרו קודם לכן בימי אחז? נראה לי כי רלה ישעיה לחלוק כבוד לחזון זה ולשמו ברש הספר, מפני חשיבותו, כי הוא תוכחה יקרה, כוללת עקרי המוסר ויראת ה'; וכמו שנבחר מזמור אשרי האיש להתן בתחלת ספר החלות מן הטעם הזה עלמו, שהוא כולל עקרי המוסר ויראת ה'. בימי עזיהו

יותם

Giudea e Gerusalemme ai tempi d' Ozia, Iotam, Achaz, Ezechia, Rè della Giudea. (2) Odi, o cielo, e tu, porgi orecchio, o terra; imperciocchè dell' Eterno sono le parole. Io ho allevati e cresciuti figliuoli, ed eglino mi si fecero ribelli. (3) Conosce il bue il suo proprietario, e l'asino l'aja del suo padrone

יוחם אחו יחזקיהו, אחד מן המשכילים היה מתמיה על שצאו כאן ארבעה שנות בלא ו' הסבור, והיה אומר כי י' יחזקיהו היה טעות סופר, ושהנכון וחזקיהו בוי"ו. והסיבותיו כי גם בראש השבוע מלאנו כך דימי עזים יוחם אחז יחזקיה, וגם בתחלת מיכה כתוב דימי יוחם אחז יחזקיה, ולא יעלה על הדעת שפסול טעות אחת בשלשה מקומות בזה. אבל יסיכמו שלשה כתיבים לכתוב שלשה וארבעה שמות בלי ו' הסבור, זה אינו רחוק, ויש לייחס הענין לשתי כוונות. האחת כי העדר החבור (Asyndeton) מרומם הדבור, והכתיבים האלה הידועים לרוממות מליכתם, אולי רצו שיהיה גם כן ספרהם במליכה מסוואה. והשנית היא כי כל אחד מהם בשעה שכתב ספרו דימי חזקיה לא היה יודע מי ימות תחלה, המלך או הנביא, על כן הניחו המלה בלי ו', אולי ינטרכו להוסיף עוד שם אחד אחר השם ההוא. (ב) שמעו שבמים והאויני ארץ, להגיד רום מעלת הדברים "הוא" בא לדבר, אמר לשמים ולארץ שיאזינו, והכוונה להטות אלינו אזן השומעים, כי הדברים שהוא בא לומר הם ענינים ראויים לשמעם, עד שיצדק שישמעו אותם אפילו השמים והארץ, כלומר העולם כלו, השמים וכל לבאם, הארץ וכל אשר עליה. ולמה? כי פי ה' דבר, מה שאני בא לדבר, ה' דבר אותי, ודבריו אני משמיע. וכיוצא בזה אמר משה בתחלת השירה האזינו השמים וגו', ופירש אחר כך ואמר כי שם ה' אקרא, לכך הבו גדל לאלהינו ותנו לו כבוד והטו אזן לדברים שאני אומר, כי הנני קורא ומכריז שם ה' ותאזינו ומדוחו ומודיע דרכיו, וכמו שאומר מיד הבור תמים פעלו וגו'. בנים גדלתי ורוממתי, כמו לא גדלתי בחורים רוממתי בחולות (ישעיה כ"ג ד'), מים גדלוהו תהום רוממתי (יחזקאל ל"א ד'), ענין הזאת הילד או הקטע באופן שיגדל ויגבה בקומה; והכוונה כאן על כלל האומה, כטעם הוא עשך ויכוונך (דברים ל"ב ו'), כלומר עשך גוי אחד בארץ, אף כאן בניס גדלתי ורוממתי, השגחתי על זרביהם משעת י' יאחזם ממלרים, שהיו אז בנחיתת הילד היוצא לאור, ועשיתי אותם מעט מעט ממלכה תקיפה בארץ, עד שהיו בנחיתת איש שלם בכתו. והם פשעו בי, פרקו עולי מעל אוארם, ומרדו בי לבלתי שמוע בקולי ולבלתי לכת בדרך ה', שהוא לעשות דלקה ומשפט (בראשית י"ח י"ט); ודוגמת זה בישעיה (נ"ט י"ג) פשעו וכחש בה' ונסוג מאזר אלהינו דבר עשך וסרה וכו', וכו', שאין הכוונה כלל על עבדות האלילים, אלא על עזיבת הלדק והיושר. (ג) אביום בעליו, האביום אינו מקים מאכל הנהמה, אבל הוא (כדברי Gussetius) הגרן, מקיס דישת הגרן; והמלה נגזרת משרש בום שענינו כמו דוש, על שם שדשים בו. הלא תראה באין אלפים אביום בר (משלי י"ד ד'), הכוונה כשאין שם שוררים עובדי האדמה, הגרן נקי בלא דגן, כי רוב חבואות נכח שור (ועל כן אין ראוי לחסוס שור בדישו, וכן אין ראוי להתנהג בקמנות עם העבדים והשפחות). וכן היאנה רים עבדך אם ילין על אכוסך (איוב ל"ט ט'), הטעם היקבע דירתו אלל גרנד, להיות מוכן לעבודתך. ומסקל אחר מאבג, פתחו מאבוסיה סלוה כמו ערמים (ירמיה נ' כ"ו), פתחו מקומות הדישה ודשו אותה כמו שדשים ערמת חטים. וכן כאן ידע שור קונהו וממור אבום בעליו, אין הכוונה שהממור יודע מקום מאכלו, אלא מקום עבודתו, כלומר הממור

עמי לא התבונן: (ד) הוי וגוי חטא עם כבוד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את יהוה

נאצו

מכיר כשהוא בנרן כי לריך הוא לעבוד ולדוש, כי העבודה טובה היא לו, כי מלאכת
הדשה שברה עמה, והיא האכילה (כמה שכתוב לא תחסס אור בדישו (דברים כ"ה ד'),
ועל כן אמרו עגלה דשה (ירמיה נ"א) והכוונה עגלה שמונה; והנה השור והחמור
עובדים בעליהם לתקות שנה, ומכירים כי עבודתם טובה להם, וישראל לא ידעו
ולא יבינו כי עבודת ה' וההליכה בדרךיו היא חיהם והללחם. וכן שור אבום
(שלי ט"ו י"ז) ענינו שור דש דגן, ועל ידי כן הוא שמן; ומלת אבום אפשר שתייה
שם דבר, כמו אבום, כלומר שור הרגיל לעמוד באבום, ויותר זכון שקראו אבום
לבהמה שמונה, על שם שהעומדת באבום דרכה להיות שמונה; ומזה בריבורים אבום-ים
(מלבים א' ה' ג'), שמנים כמו הבקר הדש, והוא לשון מושאל. ובלשון חכמים אמרו
ג"כ הפועל אבם להורות על מלאכת פטום הנהגות עד שיאמינו, כאמרם אין אבוסין
את הגמל (שבת קנ"ה); גם קראו לכלי מאכל הנהמות אבום, על שם שהן
מחפסמות שם: אני וחמורי נאכל באבום אחד (פסחים ק"ח), וקראו ג"כ אבום לכלי
מאכל הפועלים האבילים ביחד מתוך כלי אחד: לא יאכל עמו מן האבום (כדריס
מ"א ב'). ומפני היות שם אבום נאמר בלשון חכמים על מקום האכילה, חשבו רבים
שכן הוראתו גם בלשון מקרא, ואין הדבר כן. ואמנם מה הפרש בין גרן ואבום,
אי אפשר לנו עכשיו לבררו, ונ"ל כי אולי היה הגרן מקום פתוח בלא גדר, והאבום
מקום סגור, בטעם פתחו מאבוסיה; והנה כשהיו חובטים בכת אדם במקלות, היו
עושים במקום פתוח, אבל כשהיו דשים בכת הנהמות היו לריבים במקום סגור, כדי
שלא תלך לה הבהמה. וסיוע לדברי מאתי שכתב Palladius בספרו De re
rustica, וזה לשונו (lib. I tit. 36) בדברו על הגרן: *Clausa deinde, et
robustis munita cancellis, propter armenta quae cum teritur in-
ducimus.* ישראל לא ידע, כמו נוספו עורים כלם לא ידעו (ישעיה נ"ו י'), לא
ידעו ולא יבינו (תהלים פ"ב ה'), אין בהם דעה ובינה; אף כהן לא ידע אין זו
דעה, לא התבונן אין זו תבונה והתבוננות; והכוונה (כדברי רד"ק) אין בהם תבונה
לדעת כי עבודת ה' היא טובתם. וגעזעניום פירש ישראל לא ידע קוניהו, עמי לא
התבונן בעליו; והוא רחוק, שאם אתה אומר כן, תלטרך לפרש עמי לא התבונן
אבום בעליו. (ד) הוי, לשון קריאה (כפירוש רא"ש וראשענמיללער, וכמו שפירש
רש"י למטה פסוק כ"ד), ואינו לשון און (כדעת געזעניום), כי אינו אלא תחלת
הזוכה, והקדמה לעל מה תכו, ואינו מזכיר אחר זה מה יהיה האון. והנה מלת
און תבא אחריה על הרוב למ"ד: און לי, און לך, און לו, און לנו, און להם,
ולא כן מלת הוי, כגון (ישעיה ה') הוי מגיעו בית, הוי משבימי בנקר, הוי משכי
העון, הוי האומרים, הוי חכמים, הוי גבורים, וכן כהן הוי גוי חוטא; ורק ירמיה
ויחזקאל, הנביאים המאחרים בזמן, אשר אין לשונם למה כנביאים הראשונים,
אמרו לפעמים הוי במקום און, הוי אל נבו (ירמיה מ"א א'), הוי עליהם (שם נ'
כ"ז), הוי על הנביאים (יחזקאל י"ג ג'), הוי למחפרות כסתות (שם י"ג י"ח). עם כבוד
עון, כנר שם התאר בסמיכות, והוא אחר עם כבוד (שמות ד' י'), וכמהו מן ערל,
ערל שפחים (שם ו' י"ב) וערל לב וערל בשר (יחזקאל מ"ד ט) (ראב"ע). ודע כי

משקל

ne: Israel non intende, il mio popolo non considera. (4) Oh nazione rea, gente carica d' iniquità, generazione malvagia, figli depravati; i quali avete lasciato l' Eterno, avete ributtato il

San-

משקל הוא ותנועה (פעל, פעל, פעל, פעל) ומשקל סגול בטעם למעלה (פעל פעל, פעל, פעל), אחד הם, אלא שהראשון יותר קדמון, ונשאר בלשון ארמית (כגון גבר, קשט), והשני מאוחר ממנו, והוא מיוחד לל"הק (גבר, קשט), ועל המעט הוא שניטאו בל"הק במשקל הראשון (כגון עם גבר תמים, תהלים י"ח ב'ו); והנה המלות גברע גד (במדבר י"א ז'), גברע משכבד (שמות ז' כ"ח), גברע הגלים (קהלת א' ב'), גברע זרועד (שמות ט"ו י"ו), ואל גברע קומתו (שמואל א' י"ו ז'), שהן נראות זרות, והיה משפטן גברע גברע גברע גברע, אינן אלא על המשקל הקדמון; והדברים ארוכים, ואין זה מקומם. ודע כי בנא שם התאר סמוך לשם דבר, הכוונה לומר כי נושא המאמר הוא בעל התאר ההוא מלד התקף ההוא שיש בו (הרמוז בנאו שם דבר) שהוא בעל התכונה היא (הרמוזה בנאותו שם התאר); כגון יפה מראה, הכוונה יפה מלד מראהו שהוא יפה, וקיבצים ובר לבב, וקיבצניתי בפיו שהן נקיות ובר בנמינות לבו שהוא בר, ועל הדרך הזה תמימי דרך, ישרי לב, שפל רוח, קשה עורף, טמא שפתיים, כבד פה וכבד לשון, וזולתם רבים. וכן כאן עם כבד עון, עם שהוא כבד מלד עונו שהוא כבד, ואין הכוונה על גודל עון אחד מיוחד, אלא על רבוי העונות, כטעם כי עונותי עברו ראשי כמאז כבד יכבדו ממני (תהלים ל"ח ה'), וכן בישיעה (כ"ד ב') וכבד עליה פשעה ונפלה ולא תוסיף קום, כאלו הפשע מאז כבד המסיל את נושאו. ומלאנו עון ופשע אמורים בלשון יחיד על דרך שם כולל, והכוונה עונות הרבה, כמו כי לא שלם עון האמורי (בראשית ט"ו י"ו), פן תספה בעון העיר (שם י"ט ט"ו), העם היושב בה נשוא עון (ישעיה ל"ג ב"ד), והגד לעמי פשעם (שם נ"ח א'), ולשני פשע ביעקב (שם נ"ט ב'), ורבים בן. והנה אחר שאמר גוי חוטא, הוסיף שעונותיהם רבים מאד, עד שיכבדו עליהם כמאז כבד. ודע מרעים, ענינו בפירוש רד"ק וראזענמיללער זרע שהם מרעים, כמו כי זרע ברובי ה' המה (ישעיה ס"ה כ"ג), ולא כגעזעניום זרע של מרעים, כי באמרו שגם אבותם היו רעים נמלא ממעט גנותם, ולא מלאנו כאן זכר ורמוז אלמדו מעזהים הרעים מאבותם. בנדם משחיתים, מזיקים, עושים השחתה וקלקול; משחיתים קרוב למרעים, כטעם לא ירעו ולא ישחיתו (למטה י"א ט' וס"ה ב"ה). נאצו, קרוב לעזבו, אלא שהוא קשה ממנו, כי הוא מורה עזיבה והרחקה בבזיון ומיאוס, כמו למטה (ה' כ"ד) כי מאסו את תורת ה' כנאות ואת אמת קדוש ישראל נאצו, ואין ענינו הכעסה, כי מה טעם לומר הכעיסו את אמת קדוש ישראל? אך ענינו בזיון ומיאוס, כמו שהיא הוראת השגשג הזה בבנין הקל, כמו נאצו כל תוכחתי (משלי א' ל'), אלא שהפעל המורה על חזק הפעולה מורה בשרש הזה ריחוק ומיאוס חזק, בזלזול וחרוף וגדוף; וכן תרגם יונתן קלו בדחלת קדישא לישראל, ולמטה ה' כ"ד תרגם ריחוק, לשון הרחקה ומיאוס. ומה שמלאנו במקומות אחרים לשון נאצו מתורגם בלשון הכוונה, אין זה אלא חקון שחקנו המתרגמים לכבוד מעלה, על דרך שמלאנו ויקב בן האשה הישראלית

נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל גְּזֵרוֹ אַחֲזֹר: (ה) עַל־מָה
תָּבוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה בְּלִרְאֵשׁ לַחֲלֵי וְכָל־לֵבָב
דְּוִי: (ו) מִכְּפֵר־רֶגֶל וְעַד־רֵאשׁ אֵינְבוּ מִתָּם פָּצַע

וחכירה

הישראלית את השם ויקלל ("קרא כ"ד י"א) וארגיו, הולא את המקלל (סס) סס י"ד) דארגיו, את ה' הוא מגדף (במדבר ט"ו ל') מרגיו, ובפסוק ביד עבדיך חרפת אלני (ישעיה ל"ז כ"ד) תקן יונתן בדרך אחר ואמר חסידת עמא דה', הכל להרחיק לשון חרוף מהאל יתברך. קדוש ישראל, הכוונה אליהו ישראל, מישראל מקדישין אותו ועובדים אותו, ודוגמתו פסד ילחק (בראשית ל"א מ"ב) מי שילחק משפח ממנו, וכן בלשון חכמים קשה יראתם (מכילתא, שמות י"ד ב') האליל שהיו המלכים עובדים ויראים. ולפיכך מלאנו מלבכם כפל לשון של קדושכם (ישעיה מ"ג ט"ו) — וכאן ישעיה מגדיל לומר חטאתם, באמרו כי מי שהיה משפטם להקדישו ולרוממו הם בהפך נאלוהו ומאסו בו — מליפת קדוש ישראל מלויה מאד בישיעה, ומעט ככל שאר ספרי הקודש, והיא שלשים פעמים בדברי ישעיה (גס והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה, י' י"ו, גואל ישראל קדוש, מ"ט ז', אנו ה' קדושכם, מ"ג ט"ו, ועם ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל דמלכים ב' י"ט כ"ב). ורק שתי פעמים בירמיה (ג' ב"ט ונ"א ה'), ושלש בס' תהלים (ע"א כ"ב, ע"ח מ"א, פ"ט י"ט), וזולת המקומות האלה אין עוד המליצה הזאת בכל המקרא (יולתי בחבקיך א' י"ב הלך אתה מקדם ה' אליה קדוש, ושם לא נזכר ישראל, ואלו קדושי תוור אל היבוא, לא לכל האומה). וכאלו ראה ישעיה שהיו המכזשים עתידים לשלול ממנו חזי נבואותיו, חתם חותמו בכלן, ומליפת קדוש ישראל מלויה בחלק השני כמו בחלק הראשון, ויותר ג"כ, כי הנה היא י"ב פעמים בראשון וי"ז בשני. נזוורו, נסעל משרש זור, שהוא חרוטם של סור, ומכאן נזור אה"כ שרש נזר המורה החרקות ופרישות. אחר, מאזרוו היה לו לומר, אלף שהקיבור בדבר המובן מוסיף אומן לדבור, ולומר המרידה מתחזק הרבה בהיותו מסיים במלת אחר. נאלו, נזורו, כל"א וי"ו החבור, וכן עם כבד עון, זרע מרעים, בניס משחיתים, הכל בלא וי"ו; העדר החבור (Asyndeton) מגדיל רושם הדבור, כי כל רעיון ורעיון מתראה לבדו ומכה על נפש הזומע, אבל שני לזורים הקצורים זה לזה בסימני החבור, רשום יותר חלש, כי לא תוכל הנפש להבחין כמו של כל אחד ואחד מהם, על דרך חזי קלי לא משמע. עיבו את ה' וגו', פתח לנכח (זי' גוי חוטא, כי הוי לשון קריאה, והקריאה אינה אלף לנכח), וסיים לנסתר, עזבו נאלו נזורו. זה משפט בלשון הקדש, כל מקום שמשמיעין מלות אהה אהר, או אחס אהר, הופכים הדבור לנסתר; כגון רני עקרה לא ילדה (ישעיה נ"ד א') שיעורו את אשר לא ילדה, וכן שמעו אלי יודעי דק עם תורתו בלבם (סס נ"א ז') אחס העם אשר תורתו בלבכם, וכן ועתה שמע יעקב עבדי ישראל בחרתי בו (סס מ"ד א') ואתה ישראל אשר בחרתי בך, וכן טורף נפשו באפו (איוב י"ח ד') אתה הטורף נספך באפך, וכן מכין הרים בכחו (תהלים ס"ה ז') אתה המכין הרים בכרך, וכן עם מלת הוי, הוי משקה רעהו (חבקיך ב' ט"ו), הוי בולע בלע רע לביתו לשום במרום קצו (סס סס ט'), הוי חכמים בעיניהם (ישעיה ה' כ"א), ועיין למטה כ"ב י"ו. ולפעמים ינהג המנהג הזה גם בלא השמעת מלת אשר, כמו בקצו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו (לפניה ב' ג'), וכן בנרכות ברוך אתה ה' אליהו אשר קדשנו

במלותיו

Santo d' Israele, vi traeste indietro. (5) Perché volete essere nuovamente percossi? Perché aggiungete reità? È pur già ogni testa inferma, ogni cuore è languente. (6) Dalla pianta del piede sino alla testa non havvi parte sana; tutto è ferita, lividura, e piaga saniosa: pure non sono state spremute, ne fa-

במלותיו. ואם באת לפרש המליצה הזאת בדיוק, כך תפרשה: הוי גוי חוטא עם כבד
 עון וכו', אהתם אותם האנשים שעזבו את ה' נאלו את קדוש ישראל נזורו אזור;
 וכן רני עקרה, אַחַף שֶׁאֵף היא האשה שלא ילדה, וכן שמעו אלי יודעי לדק אהתם
 העם אשר תורתיו בלבם, וכן הוי אתה אהתם האיש המסקה רעהו, וכן ברוך אתה
 ה' אלהינו, אתה הוא האל אשר קדשו במלותיו. (ה) על מה חבו עוד, על מה
 תוסיפו סרה, על מה ראשין עומד במקום שנים; על מה תרלו להיות מוכים עוד,
 כלומר על מה תוסיפו לחטוא, והלא כבר הרבה לקיחה, עד כי כל ראש לחלי וגו'.
 וראש"ע פירש כל מה שתוכו תוסיפו עוד למרוד; ואין זה במשמעות על מה, והיה
 ראוי לומר כאשר תוכו בן תוסיפו סרה, או כרוב מכותיכם בן תוסיפו סרה.
 והכורס (ר' הערץ האמצעית) וראש"ע מיל לער וגעועניום פירשו על איזה חלק מגופכם
 אפשר להכותכם עוד, מאחר שחפך רגל ועד ראש אין בו מחס. וזה רחוק, ועוד
 שהיא גנאי למעניש יותר ממה שהוא לענושים, כי ידמה שהאל מלטער על שאינו
 מוצא מקום להכות עוד. מלבד כי רחוק הוא שתאמר מלת מה על חלק מהנוף.
 סרה, שם משרש סור, ורבים פירשו תוסיפו לסור מאחרי ה', או מדרך התורה;
 אך מלאנו כי סרה דברית על ה' (ירמיה כ"ח י"ו), כי סרה דבר על ה' (שם כ"ט
 ל"ב), שלא יתכן שיהיה ענין מלת סרה אלא דבר שקר, וכן לענות בו סרה (דברים
 י"ט י"ו), כי דבר סרה על ה' אלהיכם (שם י"ג ו'), דבר עשק וסרה (ישעיה
 ג"ט י"ג), שנראה מכלם שענינם דבר שקר. לכך נראה לי כי אחר שאמרו סר על
 מה שהלך לו, מה שחלל להיות ואינו עוד, כמו וסר מהם הנגע (ויקרא י"ג
 ר"ח), אמרו סר גם על מה שלא היה מעולם, כמו וסרת טעם (משלי י"א כ"ב),
 שאין בה טעם, באלו היה בה וסר מעליה, ומזה קראו סרה לכל מה שאין לו
 מציאות ולכל דבר שאו וסר, ואחרי כן קראו סרה גם אל הרע והתאסם והעול,
 כמו שקראו שוא, וגם אי (שהוא נגזר מן אין) השקר והרע והעול יחדו. ועל
 הדרך הזה לדעתי הכל סר" (זהלים י"ד ג') נעשה רע, וכן מה זה רוחך סרה
 (מלכים א' כ"א ה'), כמו רוחך רעה. כל ראש לחלי, הפה לחלי, פעל
 הכה שבמלת תכו משמש במקום שנים, והטעם הוכה מכה רבה יעד שיהפך להיות
 חילה, על דרך נגפו ה' במעו לחלי (ד"ה ב' כ"א י"ח); או (כדעת געועניום) חסר פעל
 היה, כל ראש היה לחלי, על דרך ויהי לנחש (שמות ד' ג'), היה לאבן (ש"א כ"ה
 ל"ז), ומלאנו בלא היה, בת עמי לאכזר (איכה ד' ג'). דויו, שם התאמר משרש דוה, ויהיו"ד
 במקום ה"א למ"ד הפעל, והוא על משקל נָבַד, ודוגמתי בלשון חכמים גנאי,
 גנאי, זכאי, בלם מורים דגילות והתמדה, ולא כן דוה, שיתכן שלא יהיה כך
 אלא לשעה. והנה הזכיר תחלה האיברים הראשיים, הראש והלב, ואח"כ הוסיף
 מכף רגל ועד ראש אין בו מחס, והבל משל על הרעות שנאו על האומה, ועל רוע
 מננה, ועם כל זה לא היו נותנים לב לשוב מדרכיהם הרעים. (ו) מהם, שם
 המקרה משרש חמם, ענינו חמימות ובריאות, כמו אין מחס בנשני מפני זעמך
 אין שלום בעלמי (זהלים ל"ח ד'), והכוונה מכף רגל ועד ראש אין בו חלק בריא,
 אלא מכף רגל ועד ראש סגע ומצורה ומכה טריה, ואין צורך לומר (כראש"ע)
 שתחסר מלת רק (אין בו מחס רק פעל וכו'). פצע, פירוק חבור על ידי חזוק;

וְחִבּוּרָהּ וּמִכָּה טְרִיָּה לֹא-זָרוּ וְלֹא חִבְּשׁוּ וְלֹא
 רָכְבָהּ בַּשָּׁמֶן: (ז) אֲרֻצְכֶם שְׂמֵמָה עֲרִיכֶם שְׂרָפֹת
 אֵשׁ אֲדַמְתְּכֶם לְנִגְדְּכֶם זָרִים אֲכָלִים אֶתְּהָ
 וְשְׂמֵמָה כְּמֵהֶפְכֶת זָרִים: (ח) וְנֹתְרָה בַת-צִיּוֹן

כסכה

שרש פלע קרוב לשרש בלע, בזע (בארמית), בקע, פון, פלץ, נפץ, כלס ענינים
 חתוך, קריעה ושנייה. חבורה, מכה בלא פירוק חבור, בלא הדס נלרר, ומראית
 הנשר משחנה, והוא מענין ונמר חזרבורותיו (ירמיה י"ג כ"ג), וכן בלשון ערבי
 שרש חזר נאמר על מה שהוא מנומר בגוונים שונים. ומכה טריה, לחה, וכן
 לחי חמור טריה (אופטיס ט"ו ט"), וכן הוא בלשון ערבי, והטעם מכה שאינה
 מתנוגת ומתיבשת בלא כל זמן היא לחה ובלתי נרפאת (מוחס בן סרוק). ומה
 שהביא רש"י ז"ל מלשון התלמוד טרייה לרישיה (חולין מ"ה ב') אינו ענין לבאן,
 כי שם הכוונה ענין נדנד (כדברי צעל הערוך), כלומר הכאה נכח, באופן שהגוף
 המוכה מודעזע, וכן בלשון סורי שרש טרא ענינו הכה ונדנד (exagitavit,
 percussit). לא זורי, לשון יזר את הגוה (אופטיס ו' ל"ח), ותשכת כי רגל
 חזורה (איוב ל"ט ט'), והזורה תבקע אפעה (ישעיה נ"ט ה'), ומלת זרף
 בגין הקל ממסקל פעול, על דרך טנו, ארף; ולא נבנתה המלה בגין מקבל
 הפעולה, כדי שלא תהיה הוראתה מסופקת, שאם היו אומרים נזורו נכפעל,
 היתה מתחלפת עם נזורו חמור, ואם היו אומרים זוררו נפעל, היתה מתחלפת
 עם ויזורר הנער (מלכים ב' ד' ל"ה), ואם היו אומרים הזורו היתה מתחלפת עם
 מזור הייתי לאחי (תהלים ס"ט ט'). לא זרו ולא חבשו, נאמר על כלל המכות,
 ולא רכבה אפילו אחת שהן, והכוונה שאע"פ שהם נעשנים אינם נותנים לב לשונ
 בתשובה להעלות ארוכה ומרפא למנותם שהאל מכה אותם בגלל פשעיהם. הן אמת
 כי חזקיה השתדל לחשוב שזר עמו, ולהשיב מעליהם חרון אף ה' (דברי הימים ב'
 כ"ט), אך עם כל זה העם לא היו מטיינים מעלליהם, והיו רומסים חזרות בית
 ה', אך לא היו שנים מדרכם הרעה ומן החמם אשר נכסיהם. (ז) ארצכם שממה,
 זה פירוש מה שאמר בפסוק הקודם דרך משל, ועיין מה שכתבתי למעלה בסוף
 פירוש הפסוק הראשון. ואני בשנת תקל"א פירשתי על ארץ עשרת השבטים שהגלה
 מלך אשור, ואמרתי שהנביא מזכיר לבני יהודה מפלת מלכות ישראל, למען יקחו
 מוסר; ואמרתי כי מאחר שגלה מלכות אפרים, ולא היתה עוד בין שתי הממלכות
 קנאה ותחרות כמלפנים, אין לתמוה אם הנביא עושה אותן אגודה אחת, וקורא
 לאדמת ישראל ארצכם, כי כבר נכנסה הקמלה תחת האיבה, ולב אנשי יהודה שב
 על אחיהם הגולים, והבינו כי ארץ אחת היתה לכלם, וכי כלם עם אחד, ואב
 אחד לכלם, ובמפלת מלכות אפרים גם בני יהודה דאגו לנפשם, פן מחר גם
 עליהם תעבור כוס. ועשה בשנת תר"ב ג"ל כל זה דמוק, ודמוק בעיני שיקרא
 ארצכם לארץ עשרת השבטים, ובפרט ג"ל שאם היה הענין כן לא היה הנביא
 נמוע מהזכיר שאחיהם בני ישראל גלו מארצם והלכו שבי לפני כר. אך שתייה
 הכוונה (כפירוש רד"ק) על ערי יהודה שחפס אותן סנחריב, זה ג"כ לא יתכן, כי
 מה טעם עריכם שרופות אש? ואין בשום מקום זכר ורמז שנלחמו בני יהודה עם

סנחריב

sciare, nè una fu lenificata coll' olio. (7) La vostra terra è un deserto, le vostre città sono arse dal fuoco, il vostro terreno è in faccia vostra goduto da stranieri, e riman desolato come il sovvertito paese dei barbari (Sodomiti). (8) Rimane

la

סכרוב, ושהוא שרף עריהם, אלא מיד בהקרבנו לאחת הערים היו יושביה סתחים
לפניו דלתים מרוב פחדם, עיין למטה י' כ"ח וכו'. ארלכס, אדמתכס, סס
ארץ נגור מן ארבע עניונו שכל (גיא'ל ב' ל"ט), וקרא בן הכדור הארצי ביום אל
השמים, כי למראה עיניו הם למעלה והיא למטה, וקרא ארץ הכדור כלו, וגם
חלק מהארץ בכל בחינותיו; ואם אדמה עקר הוראחו על שטח הארץ הנחרש ונורע:
והנה ארלכס עניו החלק מהכדור הארצי אחרם יושבים בו, ועליה אמר דרך הסלגת
האיר שהיא שמה מבלי יושב; ואדמתכס עניו החלק מהארץ אשר הייתם אחס
ס רשים וזורעים ואוכלים את תבואתה, ועליה אמר זרים אוכלים אותה. ושטובה
במהפכת זרים, כמהפכת סדום ועמורה (רד"ק, דון יצחק בפירוט ראשון והיט"ע)
וטעם זרים, אנשים רעים ואכזרים, כמו שהיו אנשי סדום, כי זר ואכזר שרש
אחד להם, כי אכזר מורכב מן אך זר, ועניו מי אצונו מרחם על בני אדם ואינו
כאח להם, אלא כמו זר נחשבו לו; ואחר שאמר זרים אוכלים אותה, שעניו
דברים, חזר ואמר כאן מלת זרים להוראה אחרת, והוא דרך לחזק, ורבים כמהו,
ועיין למטה פסוק יו"ד. וראשונמללער וגעזעניום פירשו כמו שיאמר כל מקום
שהסכורה וישחיתוהו אויבים, וכיולא בזה דון יצחק בפירוט שני פירש כמהפכת
האנשים הזרים אכזרי לב שמחיתים כל עץ מאכל ולא יחוסו על דבר. ויפה השיב
היט"ע כי לא מלאנו מהפכה אלא על סדום, ולא מלאנו שרש הפך על מעשה
בני אדם המזריבים ארץ אויביהם, אלא על מעשה האל חן ממנהנו של עולם.
רק במקום אחד מלאנו שהמים הופכים את הארץ, הן ועלור במים וייבשו וישלחם ויהפכו
ארץ (איוב י"ב ט"ו), וגם זה בעיני מהפכת סדום, ואינו דומה לחרבן שעושים האויבים.
ורבנו סעדיה ואחרים פירשו מענין ההפיכה הזאת האמורה באיוב, ופירוט זרים
לשון זרם מים, ואם היה כחוב זרם היה הפירוש נכון. (ח) ונותרה בת ציון,
האומה נקראת בת למקום שהיא יושבת בו, וכן בת בבל, בת מלרים; וזה כי
שנת היה לקדמונים להיות גולדים בארס, ולא גרים וחושנים; ונת הוא על דרך
השיר, ובאלו יאמר בני ציון, בני בבל, וכן חרס יונתן כנשתא לציין. ובשלה
מקומות מלאנו יושבת בת, יושבת בת מלרים (ירמיה מ"ו י"ט) יושבת בת דיבון
(ס"מ"ח י"ח), יושבת בת בבל (זכריה ב' י"א), וגעז' חשב כי במקומות האלה
ונקלת מקומות אחרים וגם כאן (ונותרה בת ציון), העיר עלמה נקראת בלשון
מואל בת ציון, בת בבל, בת דיבון; והוא דבר שאין הדעת סובלתו, שיקראו
לעיר ציון בת ציון, ולעיר בבל בת בבל. והנכון כי יושבת בת מלרים הוא
מורכב משני כנויים, יושבת מלרים, ונת מלרים (על דרך שאמר ירמיה
עלמו עשרה פסוקים למעלה מזה חופשי דורכי קטת, שעניו חופשי קטת
ודורכי קטת, וכיולא בזה לדעתי אחר נאחו כסנך (בראשית כ"ב י"ג) אחר
הסנך ונאחו כסנך), והטעם בלי גולה עשי לך את יושבת מלרים, ואע"פ שלא
לנד את יושבת מלרים, כי גם גולדת סס ואת בת מלרים, אע"פ כן חגלי; וכן
רדי מכבוד ושני כלמא יושבת בת דיבון, יושבת דיבון וגם גולדת דיבון. אבל הו
ציון המלטי יושבת בת בבל אין עניו אלא: את ציון (אחס בני ישראל) היושבת
בחורב בת בבל (בתוך הכנעליים). והנה אין לתמוה"גוד אידך ימשיל עיר ציון לעיר

לזרם

כִּסְכָּה בְּכָרֶם כְּמִלּוּנָה בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה:
(ט) לוֹלֵי יְהוָה יָבֹאוּ הַתִּיר לָנוּ שָׂרִיד כְּמַעַט

כסדר

נלורה, כי באמת בת ליון איננה עיר, אבל המסיל האומה לעיר נלורה, ואמר כי מציאותה חלשה מאד, והיא כסכה בכרם וכמלונה במקשה, שאין להן קיימא, שאין עושין אותן לעמוד ימים רבים, אלא לחדשי הקיץ, וכן מפורש באיוב (כ"ז י"ח) בנה כעש ביתו ובסכה עשה נולר, כי בית הרעש אין לו קיימא, והוא דומה לבית התולעת הנקראת עש, ולסכה שעושה לו שומר הפירות, כי כל אלה אין להם קיימא (וכמו שפירשו גם באיוב רש"י ורלב"ג), ואחר הקיץ עוזבים הסכה והיא נוספת מחמת הגשמים והרוחות (ומזה דרך משל סנת דוד הנוספת, עמוס ט' י"א); וסיים לומר חולשת האומה ואמר שהיא בעיר נלורה, בעיר שזרים עליה (כתרגומו וכפירושו רש"י ודון יצחק), שהיא קרובה לנפול ביד אויב מפני הרעב. ויונתן לא תרגם כן, אבל הוסיף מלות, ופירש כסכה בכרם אחר שנאלס הנזיר, וכמלונה במקשה אחר שלקטו הקאואים; ולפי זה העקרת חסר, ונ"ל כי לשון איוב (כ"ז י"ח) סיוע גדול לדבריו. ודע כי גם המפרש הנוברי הקדמון, מר אפרים, שהיה זימי אב"י ורצא (לא זימי רב ושמואל, כמו שכתבתי באהב גר עמוד 90) פירש כתרגומו, ואמר **דְּדַמְיָא בְּמַגְוִיחָה לְמַטְלָתָא בְּכַרְמָא קְטִיפָא וְאִדְ אַרְוֵלָא בְּמִקְטִיָּא דְאַתְבְּעָרָא**. ודע כי מה שנדפס בתרגום שלנו במקשיא אינו אלא שבוש, ונ"ל במקשיא, כגרסת רש"י והמתורגמן, וכן הוא בדפוס רע"ס ובתרגום כ"י שלי (נכתב באפריקא שנת רמ"ו), ובלשון סורי קורין לקאואים קטייא, וכן הוא ג"כ בתרגום ירושלמי (במדבר י"א ה') ומלת דאנעיוהי כ"י שלי היא בלא אל"ף (דנעיוהי), ואולי נפלה גם כאן עעות סופר, ונ"ל דְּבַעְרָהִי, בלשון מר אפרים דְּאַתְבְּעָרָא. במלונה, היא מטה תלויה באויר, שהערביים עושים מפחד החיות, וחולין אותה מאילן לאילן (ולפיכך היא שתנוודת, כמו שישיעה אומר, למטה כ"ד כ' והתנוודת במלונה), ונקראת בלשון ערבי ערזאל, וכן תרגם יונתן כאן ערסל, ולמטה כ"ד כ', ארזאל (ובכ"י שלי ערסלא), וכן בלשון תלמוד (ערובין כ"ה ב') דעבידא כי ארזילא, וחכמי התוספות גורסים ערסלא, ופירשו שהם חבלים המתוחין מאילן לאילן כסדר המטה, והשומר שוכב עליה בלילה ויושב בלילה ביום. ואני שמעתי כי גם באיטליאה נוהגים בקת מקומות שהשומר יושב בסכה תלויה על האילנות. ומלת ערזאל וערסלא געז' אומר שהיא נגזרת מן ערש, ולי נראה שהיא משרש עַל וְעַרְוֹל, שהוראתו בלשון תרגום ובלשון סורי וערבי ענין מטה ואריגה ומעשה רשת וכל מיני הסתככות, וזה מפני החבלים המתוחים מאילן לאילן מעשה שכה. ומן השרש הזה נגזר ג"כ לפי דעתי גם מְוֹל, וכבר נתחבטו בזה חוקרי גזרת המלות, וגעז' אומר כי עקר השם הוא מְוֹד (איוב ל"ט ל"ב), והוא לפי דעתו מלשון והזרת את בני ישראל (ויקרא ט"ו ל"א) ענין הזהרה, ונקראו כן המזלו' להיותם (לדעת הקדמוני) מודיעי' העתידו' ומזהירו' את האדם. ונ"ל כי ההודעה והאזהרה שני ענינים, כי הזיר והזהיר אין ענינם אלא להרחיק ולהפריש אדם מאזהרה דבר (והזרת את בני ישראל מטמאים), ולשון הזהיר חזיר מורה חסיד שמירה מדבר רע; אבל הכובכים והמזלות הם (לדעת הקדמונים) מודיעי' הנגזר, אך אינם מרחיקים את האדם מן הרעות, שהרי אם הגזרה אמת, החריכות שקר. מלבד שאם כן מה הפרש יש בין הכובכים והמזלות, ולמה המזלות מזהירים והכובכים אינם מזהירים? מלבד כי רחוק הוא עד מאד שיהיה גם המזלות מאוחר לשכמת האסטרונומיאה, והדעת נוחתת כי תחלה מלאו חכמת האסטרונומיאה, וקראו

la figlia (la nazione) di Sion quasi una capanna in una vigna, quasi un letto pensile in un campo di cocomeri, quasi una città assediata. (9) Se l' Eterno Sabaoth non ci avesse conservato qualche avanzo, poco mancò che non avessimo la sorte di

וקראו שמות לכוכבים ולמזלות, ואחר דורות המליאו האסטרונוגיא. לפיכך נ"ל כי מזלות הוא שם מיוחד לכוכבי לכת (Planetae), וכנראה מן הכתוב (מלכים ב' כ"ג ה') לשמש ולירח ולמזלות ולכל מצא השמים, וכן בתלמוד (שבת קנ"ו) מזל שעה גורם, ואח"כ מפרש הנוגל בתמה, הנוגל בגובה, הנוגל בכוכב, הנוגל בלבנה, הנוגל בשבאי, הנוגל בצדק, הנוגל במאדים. ואמנם קראו לכוכבי לכת מזלות מן מעול, ענין הסתבכות, על דרך שקראו להם האחרונים כוכבי הנכונה, להיותם למראה עינינו ולחיים במעגלותם, ואינם שמרום מקומם זה לעמת זה ככוכבים הקיימים, אלא כל אחד הולך לדרכו ונכנס במסללו של חברו, ומהלכותם מסתבכים זה בזה מתקרבים ומתרחקים, ונדבקים ומתנגדים, אשר מזה נמשכות הלוקות (Eclipses), ועל כן קראו להם האחרונים כוכבי הנכונה (Stellae errantes), וזו היא נ"כ הוראת מלת פלאנעט בלשון יוני. והנה במלת מזל הושמטה הע"ן, כמו שהושמטה במלת בל שהיא במקום צל, ובמלת מַבְרָא שיקרו מַעְבְּרָא, ונטוּנָא שיקרו טוּעֵנָא, ויולתן הרבה בלשון תלמוד שהיא לשון ארמי, וגם מלת מַעְוֵל היא ארמית. וראוי להתבונן כי הכדים הם שעסקו בחכמת הכוכבים קודם לשאר עמים, על כן ראוי הוא שיהיו הם שמלאו תחלה החילוק אשר בין הכוכבים הקיימים וכוכבי לכת, וראוי הוא שיהיה השם המגדיל כוכבי לכת מאשר הכוכבים מיוחד תחלה בקרב הכדים, ונגזר משרש כשדי, כמו שהיא מַעְוֵל משרש עַוֵל. נצורה, ופעל משרש לור, כמו נכובים מן בוך, ענינו עיר העומדת במלור, וגם והנשאר והנוכר (יזקאל ו' י"ב) ענינו העומד במלור, והעד ברעב ימות, ואין לפרשו לשון נלירה ושמירה (בדעת Gussetius ראוי ועצו), כי מי שסופו למות ברעב לא יקרא שמור, ואין קוראים שמור ונלור אלא למי שהוא שמור מכל רע, או שהוא נשאר ולא יתגלה, כמו ונצורות ולא ידעתם (ישעיה מ"ח ו') עיין שם פירושי. וראש"ע ורד"ק שירשבו בעיר חרבה, מלשון ונצורי ישראל להשיב (שם מ"ט ו'), ונצורים ילינו (שם ס"ה ד'); ומה שירששי (על פי יונתן, רש"י ודון יצחק) מתשב יותר בעבור סמיכות סכה בכרם ומלונה במקפה, שזין מקומות חרבים, אלא שאין להם קיימא, וכן היא עיר שלרים עליה. וגעזעניו באלורו (Thesaurus, p. 908) הסכים לדעת Tingstad והיטליג האמרים כי כל מקום מחסה ומסתור נקרא עיר ומפרשים נצורה שם דבר (בשקל יצועה, מלובה) וענינו שמירה, ועיר נצורה היא לפי זה מגדל שמירה, על דרך מגדל נוצרים (מלכים ב' י"ז ט'). וקשה בעיני להוציא המלות ממשמעותן ולייחס להן הוראה חדשה, בזולת הכתב; מלבד כי מגדל נוצרים יתכן שיהיה בנין של קיימא, ונמלאת המליצה מפסדת הרבה, אם אחר שהמשיל האומה לסכה ולמלונה, ידמה אותה לנסוף למגדל. (ט) לולי ה' צבאות הוחזר לנו שריד, וגם זה שנותיה בת ליון כסכה וכמלונה, ולא אצדה לגמרי, גם זה אינו אלא בחסד ה' עלינו. כי לילא הוא שהיתיר לנו הסלטה הזאת, כמעט אצדנו כלנו אצדנו, והיינו כסדום ועמורה אלא נשאר מהם שריד ופליט. כמעט, דבק למטה, כן דעת יונתן ורש"י וכמהו לולי ה' עזרתה לי כמעט סכה דומה נכשי (תהלים ט"ד י"ז), וזו הוראת מלת כמעט ברוב המקומות; ובעלי הטעמים הדניקו כמעט עם שריד, כאלו יאמר שריד מועט, ותהיה הנ"ף יתרה, ואולי

כְּסֶדֶם הָיִינוּ לַעֲמֶרְהָ דְמִינוּ: (י) שְׁמָעוּ דְבַר-
 יְהוָה קְצִינֵי סֶדֶם הַיְאֻזִּינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִם
 עֲמֶרְהָ: (יא) לָמָּה כִּי רַב־זַבְחֵיכֶם יֹאמֶר יְהוָה
 שִׁבְעַתִּי עֲלֹת אֵיזִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדָם פָּרִים

וכבשים

כזה כמעט וגרים בה (תהלים ק"ה י"ב), ונתתי להם כמעט לפלטה (ד"ה ב' י"ב ז'), ולא ידעתי מה ראו ומה הביאם לזה. ה' זבחות, לדעת געז' שם ההויה הוא כאן בסמיכות, כמו שזכרנו לפעמים שם העלם סמוך כמו חרס וחרס, בית לחם יהודה, והנה טעמו אלהי הזבחות, כלומר הזבחים והמלאכים; וקרוכה לזה דעת ראב"ע, אלא שלדעתו שם ההויה הוא בלד מהגם שם התאר, וע"כ יבא בסמיכות (עיין פירושו הארוך והקלור בשמות ג' ט"ו ול"ד ו', וס' נחות שער השמות); ולפי דעתי אין השם סמוך, כי הנה מלאנו ה' אלהים זבחות (תהלים נ"ט ו' וס' ה'), וכן אלהים זבחות (שם פ' ט"ו), ולדבריהם היה ראוי לומר אלהי זבחות, לא אלהים. על כן יראה לי שנקרא האל האמתי זבחות, להיותו הוא לבדו ממלא מקום הזבחות שהיו הגוים עובדים, בדרך שנקרא אלהים בלשון רבים להיותו לא אלוה פרטי בעל כח מיוחד, כאלילי הגוים (לפי אמונת העובדים אותם), אלא אלוה כולל כל הכחות כלם, והוא ממלא מקום האלהים כלם*); והנה מליכת ה' זבחות, ומליכת

(*) וזה לשונו בזכורי העתים תקפ"ח: וכבר אמר החבר למלך הכוזרי בתחלת המאמר הרביעי, כי נבנה שם אלהים בלשון רבים בעבור אמונת הגוים הקדמונים שהיו עובדים הכחות הפרטיים המנהיגים את העולם, ולא פנו אל הכח הראשון אשר ממנו כל הכחות האלה, אם בעבור שאף הודו בו ולא האמינו מליאורו, ואם שהודו בו אך היה רחוק בעיניהם שתועיל עבודתו, ושאזוהו ועלה ומרומם מהשגת בניו, על כן לא היו עובדים דבר אחד אך רבים, שקוראים אותם אלהים, והוא שם כלל, שכולל הסבות מאין חילוק. אלה דברי ר' יהודה הלוי; ועליהם יש להוסיף, כי כאשר עמדו העברים והכירו אחדות האל והשגחתו בשפלים, לא הרחיקו השם הזה עם היותו בלשון רבים, ולא שנו את לשונם מלשון הגוים רק בענין הפעלים המשמשים במאמר אלל השם הזה, כי תחת שיאמר עובד האלילים בה יעשן אלהים (מלכים א' י"ט ב' וס' י'), יאמר העברי בה יעשה לי אלהים (שמואל א' ג' י"ז, י"ד מ"ד, כ"ה כ"ב, ש"ב ג' ט' ול"ה, י"ט י"ד, מלכים א' ב' כ"ג, מלכים ב' ו' ל"ח); והיתה כוננתם בזה להגיד כי האל הזה אשר הם עובדים, אינו אלוה על דבר מיוחד, ואינו בעל כח אחד לבד, כמו שהיו אלילי הגוים, שהיה אללם אלוה אחד על הדגן, ואלוה אחד על התירוש, אחד על האהבה ואחד על המלחמה, ואין אחד מהם עושה שתי שליחות, אבל אלהי העברים הוא כולל בעצמו הכחות המיוחדים לכלל האלילים כלם, הוא בעל הכחות כלם, ובאחדותו במקום האלהים כלם הוא עומד, והנה הוא האלהים כלם. וכן המנהג בלשון העברי לקרוא למי שהוא אדון יחיד על עבדו או על קנינו, בלשון רבים, אדונים, בעלים, להורות כי אין לעבד ההוא אדונים אחרים וזולתו, כי הוא אדוניו כלם; ואם היה נקרא בלשון יחיד אדון, כבר אפשר שיהיה הוא אדונו וגם זולתו אדונו. וכן כי בועליך עושך ה' זבחות שמו, כל בועלים וכל גושים שיש לך אינם זולתיה' זבחות. והנה הרבני עצמו מורה על האחדות הגמורה.

di Sodoma, che non divenissimo pari a Gomorra. (10) Udite la parola dell' Eterno, o voi, Capi di Sodoma; porgete orecchio all' ammaestramento del nostro Dio, o voi, gente di Gomorra. (11) Che importa a me dei numerosi vostri sacrifici? dice l' Eterno. Jo son satollo di olocastisti di montoni, e di adipe di animali sag-

ומליכת אלהים לבאות, ענינה האל שכל לבאות האלהים הנעבדים וכללים בו, כי כל הבכות המיוחסות להם, כלם בו ית'. ומה שנמנח לפעמים אלהי הנבואות בסמיכות אינו סותר פירושי, כי מנח המתואר נסמך לתאר אלו לשם אחר המיוחד אותו, כמו בחולת בת ליון, אנשי החרים (מלכים א' י' ט'), בני רבעים, בני זלעל, נהר פרה, קרית חובות. (י) שבעו דבר ה', אחר שהזכיר להם חסדי ה', כי הוא אשר השאיר להם שארית בארץ, התחיל להשמיעם דברי ה' ותוכחותיו; והואיל ואמר כסדום היינו לעמורה דמינו, לענין החרבן והשממון, אמר דרך לחות קיינו סדום ועם עמורה, לענין רוע דרכיהם ומעשיהם (ועיין למעלה ככוק ז' ולמטה ככוק ב'); ויש צנח המליכה הזאת גם מה שפירש ראב"ע, שאף אם לא הותר לנו ה' שריד, ונכרתנו כסדום וכעמורה, לא היה זה שלא נדין, כי אמנם מעשינו נמעשה סדום. קצינו טרודם, אם קצין נגזר משם קציה (ר' שלמה פאפנהיים, יריעות שלמה ח"א דף ד' עמוד ד'), וכן מלאנו ויעש כהנים מקלות העם (מלכים א' י"ב ל"א), וישלחו בני דן ממשפחה חמשה אנשים מקלותם אנשים בני חיל (שופטים י"ח ב'), וקראו הנכבד קנה וקצין להיות הקנה חחלת הגוף מלך אחד, וכן בלשון ערבי קאבי נקודה על הלדי (Gadé) ענינו שופט. הורח אלהינו, לשון הוראה ולימוד, לא לשון מלוכה (יא) למה לי, מה יועיל לי, כלומר אין לי חפץ, כמו למה לי חיים (בראשית כ"ו מ"ו). שבעתי, אכלתי כל לרכי, כמו שזנע שמחות (חללים י"ו י"א), כלומר אין לי לורד. ומכאן נראה ברור כי הנביא מדבר בדור שלא היו עובדים אלילים, אבל עובדים את ה' ומכבדים אותו ברצו וזמנים, אך בלא טהרת הלב ובלא שמירת דרך ה' לעשות לדקה ומשפט; וזה דבר טבעי צעם קידם לכן (בזמי אחז) היו עובדים האלילים, ועבשו פחאום (במלוד חזקיה) הוצרכו לעזוב העבדים ולעבוד את ה'. והנה העמים הקדמונים עובדי האלילים מאמינים היו שאלהיהם מתפתים על ידי אחד הקרבנות עשות את צדקתם ולמלאות את אלהיהם, בלי הנטה למעשה, הטובים המה אם רעים. וזורת משה (לעמים גדולים, אין כאן בקומם) לא בטלה הקרבנות, אך כוהה עליהם, צעבור חועלות גדולות הנמשכות מהם לנבור וליחיד, אך הודיעם ופרסמה כי ה' לא ישא פנים ולא יקח שחד (דברים י' י"ז), ואמרה בקללות (ויקרא כ"ו ל"א) ולא ארית צרית ניוחחכם, כלומר בשיקויו העם חוטאים, גם קרבנותם לא יהיו לרכון לפניו, ולא ישיבו מהם חרון אפו. ובמו שהיו העם טועים בזמי חזקיה ובזוטתם בחועלת הקרבנות בלא טהרת הלב ובשרון המעשים, כן טעו בזה רבים גם בדור המדבר, שלא היו נקיים מגלולי מזרים אשר ילאו משם, וזאת היתה טעותם של קרח ועדתו. כי אמנם קרח ועדתו לא כפרו בלא בשליחותו של משה ובחורה מן השמים, שאם היו מבחישים שליחותו של משה לא היו אומרים כי כל העדה כלם קדושים וצחוכם ה', שאם לא האמינו בזמפתי משה, מהיכן להם כי צחוכם ה'? אבל קרח ועדתו חשבו כי אחר שעמד משה בסוד ה' ולמד מפיו דרכי העבודה הרבויים לפניו, היה עושה מה שלבנו חפץ, והיה האל מסכים על ידו, באדם שמיחיץ אותו וניסת. וחשןקרח כי אחרי שהוקם המשכן ונודעו משפטי הקרבנות ודרכי העבודה הרבויים לפני ה', אין ישראל לריכום עוד לא למשה ולא לאהרן, אלא

וּכְבָּשִׁים וְעַתּוּדִים לֹא חִפְּצָתִי: (י) כִּי תָבֹאוּ
 לִרְאוֹת פָּנַי מִי־בִקְשׁ וְאֵת מִידְכֶם רִמֶם חֲצֵרֵי:
 (יג) לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיִּא מִנְהַת--שׁוּא קְטָרֶת
 הַתּוֹעֵבָה הִיא לִי חֲדָשׁ וְשֶׁבֶת קָרָא מִקְרָא לֹא

אוכל

כל מי שירצה יוכל להיות כהן ונביא, כי כל העדה בלם קדושים ובתוכם ה' על ידי המסכן והעבודה - והנה קרם היה מזנזא לאמר אני אהיה כהן ונביא, וה' יענה אחי בנסים ונפלאות כאשר ענה את משה ואת אהרן, אחרי אשר אעבוד עבודתו כמלווה מפיו; ולמה אראה את משה ואת אחי בגדולה, ואני ואחי נהיה להם לנושאי כלים? ומשה ראה כוונתו, ואמר להם קחו לכם מחות, ותרצו את העבודה והקטרות תועיל מעלמה למי שיהיה - וזאת היתה ג"כ טעות וזלתי מלרים בשהיו מתרעמים על משה על שהוליאם ממלרים והביאם אל המדבר, כי מעולם לא גלו דעתם היותם קושאים שמה מעשי משה ואחותיו ומופתיו מעשים מזוייפים ובתחבולה ותכמה היו ואחר קריעת ים סוף כתוב מפורש ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות י"ד ל"א), ותבך אח"כ אמרו (שם י"ג) כי הולאחם אותנו אל המדבר הזה, באלו משה ואהרן בנחם הוליאו אותם; אין זה אלא שהיו מאמינים כי האוזות והמופתים אשר ראו היו בחמת מעשה נסים ובנח אלהי, אבל היו קושאים שאל כורת ברית עם כהניו ותכמיו היודעים דרכי עבודתו, והיה ניסת להם ועושה רכונם, ולפי זה יתכן לפי דעתם שיהיה יליאחם ממלרים בנח אלהי ועל ידי מופתים אמתיים ואלהיים, ועם כל זה לא תהיה ברזון האל ובמנותו, אלא מרלונם של משה ואהרן כהני המפזים אותם בעבודתם, ולכל אשר יחמלו ישווה - (ב) בו הבאו לראוח פניו, כוונת הנביא לומר לראות פניו, והוא מליצה דרך משל, כאדם המקביל פניו רבו, כמליצת כי על כן "ראיתי פניך בראות פני אלהים (בראשית ל"ג ז'); אדם בעלי הנקוד (לפי קבלה שהיתה בידם מחממי בית שני שהיו סופרים כל אותיות שבתורה, וקבעו הקריאה במקרא סופרים ועטור סופרים וקריין ולא כתיבין וכתיבין ולא קריין, שהם כלם הלכה למשה מסיני, כלומר תקנות לחועלת האומה על פי הכללים הנמסרים למשה בסיוני) תקנו הלשון לדרך כבוד, מפני ההדיוטות שלא היו מבינים משל ומליצה (וכדרך שעה אנקלום בתרגומו עיין ספרי אהב גר, וכן באן תרגם יונתן לאתחזאה קדמי), להרחיק הגשמות שלא יהיה נראה באלו האדם רואה פני האלהים, וכן מתי אבא ואראה פני אלהים (חלום מ"ג ג') כוונת המזורר לומר יאראה, וכן בעלותך לראות את פני ה' אלהיך (שמות ל"ד ב"ד) עקר הכוונה הוא "לראות - ודברו אלה יחלבו ויחברו את הסחכל במה שאומר: ראשונה, לא מלאנו בשום מקום מליצת נראה לפני ה', אבל בכל מקום את פני ה', או פני ה'; וזלתי פעם אחת מלאנו יראה כל זכורך אל פני האדון ה' (שמות כ"ג י"ז), וגם שם נמלא בקלת ספרים (בעדות קעניקאט) את פני, וכן בחומש שמרוני - שנית, בפסוק ולא יראו פני ריקם (שמות כ"ג ע"ו) הדבר ברור כי פני ה' הם הנראים, והאדם הוא הרואה, ואין לפרש ולא יראו לפני, כי בכל משך הפרשה ההיא, מן כי חקנה עבד עבדי (כ"א ז'), מדובר "עם אנשי ישראל לנכח ולא לנסתר - ואלוהים, בכל מקום שהכוונה התגלות דבר מה, וזלתי האל ית', מלאנו תמיד להראות בה"א אחר הלמ"ד: הלא תראה כי לא יוכלו להראות

sagginati; nè del sangue di tori, agnelli e caproni ho desiderio. (12) Quando venite a vistarmi, chi chiede ciò da voi? (Chi chiede da voi) di calcare i miei atri? (13) Cessate di recare una oblazione ch' è inutile, un profumo il quale è da me aborrito; cessate di far convocazione (invitando il popolo alla Casa di Dio) nel Capo-mese e nel Sabato. Io non posso tol-

לבא העירה (שמואל ב' י"ז י"ז), וילך אליהו להראות אל אחאב (מלכים א' י"ח ב'), להראות מעשותיכם (יחזקאל כ"א כ"ט); וכן כשהכוונה על גלוי השכינה או גלוי המלאך, מלאנו תמיד הה"א אחר הלמ"ד, ולא יסף עוד מלאך ה' להראה אל מנחם (זופטים י"ג ב"ה), ויוסף ה' להראה בשילה (שמואל א' ג' ב"ה); ובהפך בכל מקום שהכוונה על ביאת המקדש מלאנו תמיד לראות בלא ה"א, כמו כאן ובשמות ל"ד ב"ד, וכן בבא כל ישראל לראות את פני ה' אליהו (דברים ל"א י"א). ומה שכתוב ונראה את פני ה' (שמואל א' א' כ"ב), גם אם היתה דעת הכותב לומר ונראה, עתיד למדברים בעדם מבנין הקל, כלומר בשלך כלנו לראות את פני ה', י"י או הנוצר יש שם עד עולם. כי חבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם, אחרי שאין ביאתכם בכוונה להקביל פני דרך יראה וכבוד, הנה אין ביאתכם אלץ רמיסת חלרי, כי לא חבאו אלץ לעשות מלות אנשים מלומדה, והרגלים לבדן עושות פעולתן (שהיא הביאה והרמיסה), והלב אינו עושה פעולתו (שהיא ההכנעות והתשובה), ומי בקש זאת מידכם? מי בקש מידכם רמס חלרי? כי אמנם חפץ האל הוא שיבאו וישתחו לפניו בלב אלס, אך לא יבקש שיבאו ברגליהם בלבד ולא בלבנות. (יג) מנחת שוא, שלא תועיל לכם. קטרת תועבה היא לי, לא תוסיפו הביא קטרת אשר תועבה היא בעיני, וכן לא תוסיפו קרוא מקרא חדש ושבת. המליכה עולה במדרגות מן הקל אל הכבד, תחלה אמר כי מנחתם שוא ולא לרזון, ואח"כ הוסיף שהן מתועבות לפניו, ולא המנחות לבדן, אלץ אף הקטרת, שהיא התשובה מכל הקרבנות. והו פשוטו של מקרא. אבל בעלי הטעמים הדביקו קטרת לתועבה, כאלו פירושו מנחת שוא אהם מביאים היא לי קטרת תועבה, כלומר קטרת מתועבת (ולפי זה מלת קטרת מיותרת); והולכנו הקדמונים לתקן הלשון כך, כדי שלא יובן בהחלט שהקטרת היא מתועבת לאל, כי מאחר שאין מפורש בכתוב לא תוסיפו הביא קטרת אשר תועבה היא לי, קרוב הדבר שיטעו ההדיוטות ויחשבו שהנביא אומר בהחלט שהקטרת היא תועבה לאל. וכיולא כזה התחכם יונתן ותרגם קרבן מרקק הוא קדמי, כלומר מנחת שוא שאמרתי היא קרבן נתעב לפני; והתחכם ג"כ לתרגם מנחת שוא מנחה איניסא (כך הוא בתרגום ב"י שנידי, לא מנחת כמו בדפוס), כלומר מנחה גזולה (תרגום של גול אום); וכן למעלה בדפוס ודס פרים ובנשים ועתודים לא חפלתי התחכם יונתן והוסיף מלת דקליו, כלומר לא חפלתי בקרבנות אשר כאלה (לא בקרבנות סחם). חדש ושבת קרוא מקרא, לא תוסיפו קרוא מקרא חדש ושבת. קרוא מקרא, מינוו במועדים אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש (ויקרא כ"ג ב'), ומלאנו במועות קראו לום (שלישם א' כ"א ע' וי"ב וירמיה ל"ו ע'), וכן קדשו לום קראו עלרה (ויאל א' י"ד, ב' ט"ו)

אוכל און ועצרה: (ד) חדשיכם ומועדיכם
 שנאה נפשי היו עלי למרח נלאיתי נשא:
 (טו) ובפרשכם בפיהם אערים עיני מכם גם כִּי־
 תרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו:

רחצו

ט"ו), ומלאנו בשנת היוכל וקראתם דרוך באין (ויקרא כ"ה י'), נראה שהקריאה הזאת היא הכרזה ופרסום (כדעת רמב"ן על פסוק אלה מועדי ה'), והיא מעשה ב"ד שקובעין ומקדשין החדשים והמועדים ומודיעים אותם לקהל, אם בקול סופר (כמו שהיה הענין בשנת היוכל), ואם בקריאה ובכרזה ממש, ויפה אמרו רז"ל אשר תקראו אותם, אתם אפילו שוגגין וכו', כי התורה מסרה קביעות לבית דין. ומפני שהיתה קביעות המועדים מהפרסמת בקריאה, אמרו דרך האלה קרא עלי מועד (איכה א' ט"ו) שענינו קבע וגור. אמנם מלת מקרא קדש נ"ל שאיננה מן הענין הזה, אך ענינה (כדעת הרמב"ן על אלה מועדי ה') ענין אסיפה וקבוץ, כי מפני שאסיפת העם תהיה על ידי קריאה וזעקה, יאמרו קרא (יצויה ל"א ד') וזעק (אפטים ד' י' ו"ג) וזעק (אמאל א' י"ג ד') להורות על אסיפת העם, ומקרא קדש ענינו אסיפה של קדושה לכבוד היום המקודש, ומקראי קדש (ויקרא כ"ג ב' ול"ז) הוא כפל ענין של מועדי ה', כי גם מועד ענינו התוועדות וקבוץ, ונ"ל (נגד הנגינה) שאין מקראי קדש דבק עם אשר תקראו אותם, אלא עם אלה מועדי ה', כלומר אלה מועדי ה' (ימי קבוץ לשם ה') מקראי קדש (ימי קבוץ לקדושה) אשר תקראו (תקבעו ותכריזו) אותם, וכמפורש בפסוק ד' אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם. והנה יום השבת להיותו קבוע ועומד משענה לשענה ימים איו לנרד הכרזה, ויפה העיר הרמב"ן כי אין השבת נכלל באלה מועדי ה' אשר תקראו אותם, ואע"פ שהוא נזכר שם (פסוק ג') אינו אלא כמאמר מוסגר (ענין פירושו שם); ושם תקיעות שהזכירו בתלמוד (שבת ל"ה ב') אינו להודיע היום, אלא להודיע השעה. לפיכך נ"ל כי מה שישייה אומר באן חדש ושבת קראו מקרא, אין הכוונה לקרוא ולהכריז את יום החדש ואת יום השבת, אך חדש ושבת טעמו בחדש ובשבת (על דרך כי שש ימים עשה ה', שמת ב' י"א, וכמהו רבים), והקריאה האמורה באן היא למקרא העדה, לקרוא העם לבוא לבית המקדש להיות בעלרים לפני ה', וזהו שאמר אחריו לא אוכל און ועברה. והקריאה הזאת איננה אמורה בתורה, ונראה שהיתה נוהגת בימי המלכים הכשרים. גם היה אפשר לפרש לא חוסיפו לקרוא לחדש ולשבת ימי מקרא, כלומר לא חוסיפו לעשות ימי אסיפה ועברה; אך קשה בעיני שהייתה שתי מלות משרש אחד הסמוכות זו לזו (קרוא מקרא) באמרות לשתי הוראות שונות (קריאת שם, ואסיפה). לא אוכל און יעצרה, שרש יכל קרוב לשרש כיל, והכיל והחזיק ענין אחד להם, וכן יכול וחק קרובים בענין (ב' שלמה לעוויזאהן, שיחה בעולם הנשמות, דף י'), ואמרו שאלם יכול לעשות דבר מה כשהמעשה ההוא עומד בכתו ואינו גדול ממדת כחו, והנה מדת כחו מכילה המעשה ההוא; וכן בלשון איטלקי מלת capace נאמרת על הכלי הכביל ועל החי היכול. ומזה לא אוכל און ועברה, אינני מחזיק ואינו יכול לסבול און ועברה, וכן אותו לא אוכל (ההלים ק"א ה') איני מחזיק אותו, איני יכול לסבול, וכן

ולא

tollerare la nequizia unita alla frequentazione del Tempio. (14) I vostri Capo-mesi e le vostre solennità mi sono odiose, mi riescono pesanti, non le posso sopportare. (15) E quando stendete le vostre palme, io rivolgo i miei occhi lungi da voi; quando pure assai preghiate, io non ascolto. Le vostre mani d'

ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל"ז ד') לא יכלו לסבול דברו לשלום, כשהיה מדבר עמהם דברי שלום לא היו יכולים אחרו. און ועברה, לא אוכל לסבול שני הדברים האלה יחד (כפירוש רש"י), וכן ופרה ודב הרעינה (ישעיה י"א ז') הכוונה הרעינה יחד. ופירושו עלה ההתאספות בצית אלהים (יואל א' י"ד, עמוס ה' כ"א, מלכים ד' י' כ'), והוא אל לכל קבוצ (עשרת בוגדים, ירמיה ט' א'), ואח"כ הוא אל לשון נעדר על היושב בצית אלהים, אף אם הוא לבדו בלא קבוצ עם (נעדר לפני ה', שמואל א' כ"א ט'). והנה לא אוכל און ועברה היא נתינת טעם לשלש לא תוסיפו שלפניו, והיה החתום ראוי לנא במלת מקרא, כזה: לא תוסיפו הביא מנחת-שוא קמרה חועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא-אוכל און ועברה: אלה שנטה בעל העמים מדרך הפשט על הדרך שנטה ממנו המתרגם הארמי, לבלתי ישמעו ההדיוטות לא תוסיפו חדש ושבת קרוא מקרא, כאלו ה' מורה שלא נקרא את יום השבת, על כן הפריד חדש ושבת מן לא תוסיפו, וכונתו לפרש חדש ושבת אתם קוראים מקרא ותוגגים באופן בלתי רגוי, עד שלא אוכל און ועברה; וכיוצא בזה תרגם יונתן ירחין וסבין בניסחא אחין מתנשין, לא שבקין מובינון לקבלא בלכותון בעידן בניסחון. (יד) חדשכם ומועדיכם שנאה נפשי, אחרי אלהם אנשי און, ואני לא אוכל און ועברה, הנה אני שונא חדשים ומועדיכם, שבהם אתם באים לפני ועלמרים בציתי. היו עלי לטרח, למשא כבד (רד"ק), וכן בערבי פרט עלי עינו העמים משא על פלוגי (געשעוים). גלאיחי נשא, לא אוכל לסבול, וכן כל לשון גלאה עינו לא יכול, השדל ולא עלמה בידו, כמו וילאו למכור הפתח (בראשית י"ט י"א), עין עם פירוש רש"י, וכן ונלאו מזרים לשות מים מן היאור (שמות ז' י"ח), גלאיתי כביל (ירמיהו י"א), וכן העוה גלאו (שם ט' ד') לא יוכלו להענות עוד, לשא יתדלו להוסיף רעה על רעהם. (טו) ובפרשכם בפיכם, כאלו דאג הכניא שמה ישעה אדם בהבנת מקראות שלמעלה, ויבין מהם שהקרבות והחגים שואים לפניו יח', הוסיף ואמר כי גם התפלה שלהם איננה מקובלת לפניו; והנה כמו שהתפלה, כשהיא בנוונה ובלב שלם, אין אדם שיכחיש הייתה רגויה לפני האל, כן יש להבין שגם הקרבות והחגים רגויים הם לפניו, כשהכוונה בהם טובה והעושה אותם נדיק או בעל חשונה, ומה שלא היו אז לרצון אינו אלא מפני שלא היו עוזבים דרכיהם הרעים, ולא היה לצדם שלם עמו, וכמו שאמר לא אוכל און ועברה. ידיבה דביום בילאו, לא מלאנו דמים בלשון רבים אלא על דם האדם. והנה אחר שהוביר פרישת הנבים, אמר שהוא מוכרח להעלים עיניו מהם ולא יוכל לשמוע תפלה, מפני שידיהם מלוכלכות בדם ששכחו, והן מוכיחות לפניו רוע מעלליהם, אח"כ אין חקנה להם אלא שירחמו ויטירו רוע מעלליהם מנגד עיניו, ואז יוכל לפנות אליהם ולשמוע תפלהם. והנה היה מחמת הגויא שמתוך הזכרת הקוף הגדול שאין למעלה ממנו (ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם) והעון הגדול שאין למעלה ממנו (ידיכם דמים מלאו), מלא מקום לפחות בנחמה, ולדבר על

(טז) רָחֲצוּ הַזְכוֹ הַסִּירוּ רַע מֵעַלְלֵיכֶם מִנְגַד עֵינַי
 חֲדְלוּ הָרַע: (יז) לְמַדּוּ הַיָּטֵב דַּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁר
 חָמוּץ שִׁפְטוֹ יתּוֹם רִיבוֹ אֶל־מִנָּה: (יח) לְכוּ־גַא
 וְנוֹכַחַה יֹאמַר יְהוָה אִם־יְהִיֹּ הַטָּאִיכֶם כְּשָׁנִים

כשלב

על לבם שיטונו מדרכיהם הרעים, והוא יסלח להם כל מה שעשו. (טז) הזכו, התפעל מן זכה, במקום הַרְצוּ, כמו מִדְבַר, מִטָּהַר, וכן הַרְצוּתוֹ (דניאל ב' ט') לפי הכתיב, אבל הַרְצוּתוֹ, הַרְצוּתוֹ, אינם על דרך לשון הקדש, ולא על דרך לשון ארמית הקדומה, אלא לפי מנהג לשון סורית ולשון חכמים (ואם היה נפעל משרש זכך, היה טעמו למעלה). חֲדְלוּ הָרַע, עד כאן דבר דרך משל, מכאן ואילך מפרש הנמשל ואומר להם שלא יחזקו להם להסיר רוע מעלליהם מנגד עיניו אם לא שיחדלו להרע, כי אין דבר נעלם ממנו ואין נסתר מנגד עיניו. (יז) למדו, הרגילו עצמכם. היטב, לעשות טוב. דרשו משפט, השגיחו שיהיה משפט נעשה בין איש לאיש. אשרו חמוץ, פירש רש"י החזיקו את הגזול, והוא לשון משנה (ז"ל לשון תלמוד) אשרנוהי, אי אישר חילי (ז"ל חיל), ישר כחך עכ"ל. ואני מוסיף כי שרש אשר מתחלתו אינו אלא הפעיל ארמי משרש שרר, שענינו חזק וקיימא ואמת ואמונה, כמו שריר וקיס, ומלת ישר כחך היא בין הקל משרש שרר, ומפני שהחסרים והנחיים קרובים זה לזה ומתחלפים פעמים רבות זה בזה מזינו בחלמוד שרש אשר משמש במקום שרר, כגון משלשן מארץ (כתובות י' ס"ב) שפירושו מחזיקות כח, וכן אשר, לא תאשר (גטין ל' ע"ב) האמן, אל תאמן, ומה אי אישר חיל (ס"ל ל"ו ב') פירש רש"י אם אחזיק כח, והוא עתיד למדבר בעדו, והי"ו עומדת במקום האל"ף פ"א הפעל. ומלת אשרנוהי יתכן היותה הפעיל מן שרר, ויתכן היותה בין הדגוש מן אשר, וכיוצא בזה אשר הבו לה (גטין ל"ד) והיא לוו לרבים, ומשפטה אֲשֶׁר (על דרך שאומרים בזמן עבר אמור רבן, במקום אמר), ופירושה חזקו עצמכם, כלומר התחזקו. ומה בלשון הקדש כי אשרוני בנות" (בראשית ל' י"ג), אמרו לי חזקי ואמלי, בדרך שאומרים לכל מי ששמים בטובתו. ובל לשון מִיִּשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל אין עקר הוראתם שכליני מלתי והשעה משקת לו, אבל ענינם שהרואים אותו אומרים לו חזק ואמן, וזה סימן שמעשו מליחין. וכאן אשרו חמוץ ענינו בתחלת הוראת המלה, חזקו. ומלת חמוץ שם החאר, מן מעול וחמוץ (תהלים ע"א ד'), והוא מעיין חמץ, גם חמם נגזר מכאן, וענינם קלקול והשחמה, ונקרא חמוץ מי שנעשה לו חמם, והוא עשוק וגזול ומקולקל בעניניו, והוא כריך חזוק, על כן אמר שיחזקוהו. והנה הנביא הולך בהדרגה מן הכלל אל הפרט, ואמר שאמר חדלו הרע אמר דרך כלל למדו היטב, שהוא הכלל הכולל הכל, ואח"כ פירש אחד מפרטי הטוב שהוא ג"כ כלל גדול, ואמר דרשו משפט, ואח"כ התחיל בפרטים, והזכירם תחלה דרך כלל במלות אשרו חמוץ, שיחזקו כל מי שעניניו מקולקלים מפני החמם שנעשה לו, ואח"כ פרט היתום והאלמנה, שעשיית החמם להם מלויה יותר, מפני חולשתם. ואחרים פירשו אשרו כמו ביו"ד, יִשְׂרָאֵל, ואיננו מתישב יפה על מלת חמוץ. ואחרים פירשו פִּדְרִינִי, מן עמי מאשריך מתעים (למטה ג' י"ב), ופירשו חמוץ על הגזול (על דרך עשוק, ירמיה כ"ב ג', שענינו עוֹשֵׂק, והוא משקל ארמי, כמו קְטוּלָה, כְּרֹאֵץ,

וממנו

d' umano sangue son piene. (16) Lavatevi, mondatevi, togliete dalla mia vista la malvagità delle vostre azioni. Cessate di malfare. (17) Avvezatevi a ben operare, abbiate cura della giustizia, rianimate chi è oppresso, fatte diritto all' orfano, difendete la causa della vedova. (18) Venite sì, e riconciliamoci dice l' Eterno. Se i vostri trascorsi fossero simili a pauni

וממנו גְּיֹרֵה, כלם ענינם רגילות באחד מן המעשים, ותהיה הכוונה הדריכו בדרך ישרה את הגוֹלֵם; וזה לא יחזק, כי לפניו ואחריו אינו מדבר אלא בעשיית המשפט (דרשו משפט — שפטו יחזק), ועקר חובתם של דיינים אינה אלא שיגילו הנרדף ויענישו החמסן, לא שידריכו החמסן בדרך ישרה; הן אמת כי נוחן התורה ית' לא יחקון צמות המח כי אם בצונו מדרכיו ומה, מכל מקום שופט לחול, ומוכיח ומדריך לחול. ודע כי רד"ק בשרשים פירש חמוץ עשוק, ובהפך בפירושו לישעיה בחוב גוֹלֵם ומעוות צדינו (וכן הביאו גם געזעניוס), ואין זה אלא טעות הדפוס, וז"ל גוֹלֵם ומעוות צדינו, וכן מלחמי בדפוס פיזארו שנת רע"ו. שפטו יהום ריבו אלכנדה, שפטו משפט יחוס ריבו ריב אלמנה (ראש"ע ורד"ק), כי בפעל יש צמת אם הנגזר ממנו, כמו ונרד ולא אשיבנה (במדבר כ"ג ב') ענינו ונרד צרכה ולא אשיבנה, וכן לדעתי לא חענה צרעך עד שקר (שמות כ' י"ג) לא חענה צרעך עניית עד שקר (יד) לכו נא ונוכחה, ונוכחה הוא נפעל, והמפרשים פירושה ענין ויבוח, בהוראת ההתפעל, כמו ועם ישראל יתוכח (מיכה ו' ב'), אבל אין ענין ויבוח מתישב עם האמור אחריו אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילכינו, והולכנו המפרשים להוסיף ענינים באמצע הפסוק, רא"י מוסיף: ונדע מי סרח על מי, ואם אתם סרחתם עלי עודני נוחן לכם חקוה לשון, ואז אם יהיו וגו', ורד"ק מוסיף: האל יספר הטובות שעשה לכם והרעות שעשיכם אתם לפניו, ואחס כיון שלא חובלו לטעון כנגדו דבר, תחרטו על מעשיכם הרעים, ואם תעשו כן, אז אם יהיו וגו'; והנה העקר חסר מן הספר. אשר על כן ראש"ע ודון יצחק נטו מעל הדרך הזה, ופירשו המלה לא ענין ויבוח, אלא ענין קבלת התוכחה, ולפי שהוקשה להם איך יאמר האל לכו נא ונוכח תוכחה, עשוהו מאמר הנוביא המשחק עלמרו עם החוטאים; וזה אמנם פירוש רחוק ודמוק עד מאד. ואשר אני אקוה לי הוא כי הנפעל מן השרש הזה ענינו החפייסות שני בעלי הריב זה עם זה, שהוא המסובב מן הויכות (על דרך נרפא שהוא המסובב מן התרפא). והנה שרה אחר שאמר לה אבימלך הנה נחתי אלך בסף לאחריך וגו', ונכחה (בראשית כ' י"ו), הכירה האמת ונחפייסה עמו. וכן איוב (כ"ג ז') אומר שם ישר נובח עמו ואפלטת לנכח משופטי, כלומר אם הייתי יכול לערוך משפט עם האל (כמו שאמר במקראות שלמעלה מי יחן ידעתי ואמלאהו, אערכה לפניו משפט), אז האיש הישר (כלומר אני איוב) יגל מלפניו בשלום, כי אין ספק שהאל בשמעו טעותיו וידיקוהו, ואז אפלטת לנכח משופטי, תגל לגמרי מיד שופטי, כי לא ירשיעני ולא יענישני עוד. אף כאן אחר שאמר להם למדו היטב דרשו משפט וגו', אומר להם דרך חנה לכו נא, עשו מה שאמרתי לכם (למדו היטב וגו'), ועל ידי כן נחפייס ונחפטר זה לזה אני ואחס, ויהיה זה עם זה באהבה ושלום, כי הנוי מבשר אחכם שאם תעלל כן אסלח לכם כל מה שחטאתם עד היום, ולא ישאר עוד שום רשע מעונותיכם, אלא כשלג ילכינו והיו כלא היו. ולפי זה אין ספק חסר, ואין להוסיף אלא דבר הנשמע מאליי, וסוף

בְּשִׁלְגַי יִלְבִּינּוּ אִם-יֵאדְרִימוּ כְּתוֹלַעַ כְּצִמְרֵי יְהוּדָה׃
 (יט) אִם-תֵּאבְדוּ וְשָׁמַעְתֶּם טוֹב הָאָרֶץ תֹּאכְלוּ׃
 (כ) וְאִם-תִּמְאֲנוּ וּמְרִיתֶם חָרֵב תֹּאכְלוּ כִּי פִי
 יְהוָה דִּבֶּר׃ (כא) אֵיכָה הִיְתָה לְזוֹנֵה קִרְיָה נְאֻמָּה
 מְלֹאתִי מִשְׁפָּט צַדִּיק יִלֵּן בָּהּ וְעַתָּה מְרֻצָּחִים׃

כספך

והוא: עשו מה שאמרתי לכם. בשנים, בתולע, הכוונה כנגד לבוע לבוע אדום חזק היוכל מן הקרמס, והוא גרעינים, ויש תולעים בכל אחד ואחד (כדברי רש"י), והגרעינים ההם מלאכת התולעים הם, ועושים אותם על אחד השיחים, והלמה הנמלאה בתולעים ההם היא הלובעת. ומלת שני ענינה בלשון ערבי זוהר, וכן נקרא הלבוע ההוא בלשון חכמים זהורית, ובלשון תרגום זהורי, וזהוריתא, ובלשון סורי זהוריתא (במ"י במקום ה"א). והנה שני ותולע הם שמות נרדפים המורים על דבר אחד בשתי צמיות שונות, כי נקרא שני על שם זהורו, ונקרא תולע על שם התולעים; ומחלה חזרו שני השמות ואמרו שני תולעת, או תולעת שני, ואח"כ אמרו גם זה בלא זה, וחקר על ידו שני (בראשית ל"ח כ"ה), האמונים עלי תולע (איכה ד' ה'), ומה אישי חיל מתולעים (נחום ז' ד'), אלא שחזרו שני השמות אומרים תולעת בלשון נקבה, ובלא מלת שני אומרים תולע לשון זכר, להבדיל בין תולעת השני ובין סתם תולעת. והנה אין ספק כי המלות האלה הונחו חלה להורות על תולעת הקרמס ועל המראה האדום שלה, ואח"כ הושאלו להורות על הלמר או הכגד הלבוע בלבע ההוא, ובמקרא לא נמלאו המלות האלה אלא על ההוראה האחרונה הזאת. ומלת שנים האמורה כאן היא לשון רבים, כמו כי כל ציחה לבוש שנים (משלי ל"א כ"א), ואמר שאף אם יהיו חטאיהם אדומים כנגדי שני שהם אדומים למעלה ולמטה ומכל צד, יקבלו מראה אחד ויהפכו ללבון כשג, מה שהוא רחוק וקשה מאוד במלאכת הצביעה; ואם לא יהיו כנגדים הצבועים שני, אבל יהיו כחמים אדומים המסוורים כה וכה על גבי צגד בלתי לבוע, או יסורו הכתמים ההם מכל וכל, וישאר מקום הכתם כמראה הלמר, כאלו מעולם לא היה שם. שום כתם ושום לבוע כלל, מה שהוא יותר קשה ויותר רחוק מהקודם. ולפי זה אין לנו לריבוי לדחוק כד"ק ולפרש כגמר יהיו, כגמר לבן ונקי, ויהיה העקר חסר; גם תלדק לפי זה הדוגמת המליצה, כי אש"ם שהשגן לבן מהלמר, הנה הסיבת האודם ללבון אינה קשה כל כך כהסרת הכתם מכל וכל, כי להחליף מראה במראה די שיבה המראה הראשון, והמראה השני יחכה עליו ויעלימהו, אבל להסיר הכתם עד שלא יהיה רישומו ניכר, לריד שיבטל המראה הראשון לגמרי. ואמנם מה שהנביא מדמה החטאים למראה אדום, הוא על שם הדם שהוא סימן הרגיותה, כי דם הנרצח ניתז על בגדי הרוצח ונכנס בזה, והרגיותה היא הגדולה שבעבירות ולמעלה אמר ובפרשכם כפינים אעלים עיני מכס וכו', יריכם דמים מלאו, ועכשו אומר בהסך שאם ירחנו ויוזו וילמדו היטב וכו', אז לא לבד שלא ישאששם רועם מזכיר עון כפיהם, אבל גם מבגדיהם יסורו הכתמים. ילבינו, יאדימו, פעלים עומדים (רד"ק), לפעמים כשהדבר קונה מאליו חכונה מה, בעל לשון הקדש מייחס הענין לסעולת הדבר עצמו, כאלו הוא פועל על חלקיו ומחדש בהם שנוים, ובעל לשון הקדש משמיע ענין זה בכנין הספיעל, כגון

השריש

panni scarlatti, diverranno bianchi al par della neve; se fossero rossi come la grana, come la lana diventeranno. (19) Se aderite ed ubbidite; il felice paese godrete. (20) Se poi ricusate, e disubbidite, della spada sarete preda. Sì, è l' Eterno ch' il dice. (21) Come mai si è cangiata in meretrice la città altra volta leale? Essa era piena di giustizia, probità vi albergava

הַרְיָם, טַעְמוֹ עֵשָׂה שָׂרָא, שֶׁלֶךְ אֲרָמִי; מִקְרִין מִפְּרִים, עֹשֶׂה קְרִינִים, עֹשֶׂה פִּרְסוֹת, כְּלוּמָר בְּעַל קְרִינִים וּפִרְסוֹת; הֵנָּה וְהַפְּרִיט, עֵשָׂה נֶן וְעֵשָׂה פִּרְתָּ; וְכֵן כֹּאֵן יִלְבְּנוּ וַיִּחְדְּמוּ, יַעֲשׂוּ לִיבֵן, יַעֲשׂוּ אֹדֶם, כִּאלֹו הֵם מִמְדַּשִּׁים עַל עֲמָם הַמִּקְרִים הָהֵם (Ewald נְדַקְדֻקוֹ, וְאַחֲרָיו גַּעְזוּעִיּוֹם). (י"ט) אִם חָאבוּ וְגו', הוֹלֵךְ וּמִכְרָשׁ מֵה אֲמָר חֲתֻלָּה בְּדֶרֶךְ מַלְאָךְ. אִם חָאבוּ וְשִׁמְעֵתָה, אִינוּ מֵאֲמָר אֲמָר (אִם חֲרָבוּ לְאִמּוֹעַ), כִּי לֹא יִתְכַן לְפָרֶשׁ כֵּן וְאִם חָאבוּ וּמְרִיחִים, אִם חָאבוּ לְמָרוֹת; אִלֵּל הָאֵמֶת כִּי אֵין עָרָא אֲבָה מוֹרֵה רִגְוֹן, אִלֵּל הַסְּכֵמָה לְרִגְוֹן אֲחִירִים (עֵינֵן מֵה אֲכַחֲבִיתִי בְּנִכּוּרֵי הַעֲתִים תַּקְס"ו עֲמוֹד 266), אִם חָסְבִימוּ לְמֵה אֲמָרְתִי לְמָדוּ הֵיטֵב וְגו', וְחָשְׁמוּ לְמִוֹתֵי. טוֹב הָאָרֶץ חָאבְלוּ, חָשְׁנוּ לְנַטַח עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִחִיתִי לָכֶם, וְחָאבְלוּ מִפְּרִים בְּשִׁמְעָה. (כ) חָרַב חָאבְלוּ, חָהִיו מֵאֲכַל לְחָרַב, חָרַב חָאבְלוּ אֲחֵכֶם, חָאבְלוּ עַל יְדֵי חָרַב, עַל דֶּרֶךְ כְּסוּ הָרִים לָלֶה (חֲהִלִּים פ' י"ח) כְּסוּ הָרִים עַל יְדֵי לָלֶה; וּבְאֲחָר לְאוֹנוֹת אֹמְרִים בְּאֲבִלְאֲטִיף מִחָרַב חָאבְלוּ, כְּסוּ הָרִים מְלָלָה, אֲבִל בְּל"ה קִין קוֹטְרִים הַשְּׁעוֹל עִם הַשְּׁעוֹל בְּאֲבִלְאֲטִיף (הַעֲרִינוּ עַל הַדָּנָר הַזֶּה מוֹרֵי וְרֵבִי אֲלוֹמֵי וְזוֹתוֹי הַיּוֹשֵׁב הַנּוֹכֵד מֵה"ח רַפְאֵל בְּרוּךְ סִגְרִי נ"י). וְלֹא נִמְלָא דוֹנְמָא לֹוֹה בְּבַל הַמִּקְרָא, רַק פַּעַם אֲחַת בְּקִהֲלָת (י"ב י"ח) נִתְנוּ מְרוּעָה אֲחַד, שְׁהִיא מְלִיכָה אֲרָמִית, כְּמוּ מִנִּי שִׁים טַעַם, מִנִּי טַעְמָא יַחַס, וְשִׁעוּרָה מִן קִדְמִי, מְלַפְנִי. וְחוּץ מִן הַמְלִיכָה הַזֹּאת אֵין אֹמְרִים לֹא בְּל"ה קִין וְלֹא בְּאֲרָמִית נַפְעַל מְפִלוּנִי, וְכֵן הַטַּעַם הַזֶּה הִיֵּה עֲקִרְאוֹ הַמִּדְקָקִים בְּנִין אֵלֹא נֹכַר אִם שׁוּעֵלוֹ לְבַל בְּנִין הַמּוֹרָה עַל קִבְלַת הַשְּׁעוֹלָה. וְאֵין כֹּאֵן הַמִּקְרָא לְהַאֲדִיךְ בֹּוֹה, וְעֵינֵן פִּירוּשֵׁי עַל וְהָאָרֶץ תַּעֲזוֹב מֵהֶם (וַיִּקְרָא כ"ו מ"ג), וְעַל כֵּל חָרַם אֲשֶׁר יַחַס מִן הָאֵדָם (אִם כ"ו ב"ט). טוֹב הָאָרֶץ חָאבְלוּ, חָרַב חָאבְלוּ, דֶּרֶךְ לְחֹת, כְּמוּ לְאֵעֲלֵה ז' וַיִּוֹדֵה. (כא) אֵיבָה הִיחָה לְזוּגָה, עַד כֹּאֵן דָּבַר לְבַל הַעַם, וְקִרְאִים לְשִׁיב בְּחֹבָה, מִכֹּאֵן וְאֵילֶךְ מִדְבַר עַל הַשּׁוֹפְטִים וְהַרְיָם, וּבְאֲחָר עֲלִיהֶם כְּלִיָּה וְהַשְּׁלָלָה. לְזוּגָה, אֵין הַכוּוֹנָה עַל עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אֵף לֹא עַל הַקְּטֹרֶת בְּנִמּוֹת, אֵלֹא עַל רֹעַ הַמְדוּת, כְּמוּ שְׁמִרְשׁ וְהוֹלֵךְ, מְרַחֲמִים, חֲבָרִי גִבְרִים, וְכֵל זֶה דְרִיֵּה אֵלֹא נֹאמַר הַחוּץ הַזֶּה בִּימֵי אֲחוּ, רַק בִּימֵי חֻזְקָה; וְאִם חֲעֵינֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, תַּמְלָא כִּי חֻזְקִיהָ הַשְּׁחַדֵּל הַרְבֵּה בְּהַשְׁבַּת הַעֲבוֹדָה עַל כּוֹה, וְלֹא הַשְּׁחַדֵּל לְהַעֲמִיד הַמַּשְׁפָּט, וְלִתְקַן הַמְדוּת בִּין עַם הָאָרֶץ. זוּגָה, מַלְא לְחוּטָא בְּלֹא בּוֹשָׁה, כְּעֵינֵן וּמְלָא אֲשֶׁה זוּגָה הִיֵּה לָךְ מֵאֲנֹת הַכֶּלֶם (יִרְמִיָּה ג' ג'). נֹאמְנָה, בְּעֵלֶת אֲמִיָּה, כְּמוּ עֵינֵי בְּנִמְנֵי אֲרֶץ (חֲהִלִּים ק"א ז'), וְאֲמוּנָה קְרוּבָה לְלֶדֶק, כְּמוּ וְהִיֵּה לְדֶק אֲזוּר מִחִינוּ וְהַאֲמוּנָה אֲזוּר חֲלָזִי (יִשְׁעִיָּה י"א ז'). מֵלֹאחֵי מִשְׁפָּט, הַבְּיּוֹנוּ וְאִם חָאֲחָר מִקְבִּלִים לְפַעֲמִים (בְּמִלִּיכַת הַשִּׁיר) יו"ד נוֹסֶפֶת, כְּגוֹן שְׁכִינֵי יִשְׁבִּי הוֹלְכִי, הִתְחַתִּי מִקְרִימִי, מוֹשִׁיבִי, וּבִלְשׁוֹן נִקְבָה בְּכֵי אֲרָמִית הִתְחַתִּי לְרוֹשׁ (וְכֵן יִשְׁתַּחֲוֶיִתִּי מִזְבֻּחֵי יִרְמִיָּה כ"ב כ"ג) מַשְׁפַּח הַחוּץ לְהַנְקֵד בְּחִיחֶק, וְדַעַת בְּעַל הַמַּסְלֹוֹ שְׁהוֹכַחְתִּי לְשַׁנָּה בְּנִכּוּרֵי הַעֲתִים הַקַּס"ו עֲמוֹד 172 שְׁהַמְלוּת הָאֵלֶּה מוֹרַכְבוֹת מִן יוֹשַׁנַת אֲחַת, מִקּוֹנְנַת אֲחַת, בְּטֵלָה וּמְבוֹטֵלָת, כִּי מֵלֶת שִׁחַת יַחַרָה מְכַל וְכֵל בְּמִקְוִים הַהוֹא), וּבְנִמּוֹת וְנִבְיֵי יוֹם, וְכֵן כֹּאֵן מֵלֹאחֵי מַשְׁפָּט. מַשְׁפָּט, בְּטַעַם רַבִּיעַ, כֵּן הוֹא

(כ) כַּסְפְּךָ הִיָּה לְסִגִּים סְבֵאֲךָ מֵהוֹל בַּמַּיִם:
 (כג) שָׂרִיף סוֹדְרִים וְחֻבְרֵי גִבְבִּים כָּלוּ אֶהֱב שְׁחַד
 וְרֹדֶף שְׁלֹמֹנִים יָתוּם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אֶלְמָנָה
 לֹא יִבּוֹא אֲרִיהֶם: (כד) לָכֵן נָאִם הָאֲדוֹן יְהוָה
 צָבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוּא אֲנִיִּם מְצַרֵּי וְאֲנַקְמָה
 מֵאוֹיְבָי: (כה) וְאֲשִׁיבָה יָדֵי עַלְיָךְ וְאֶצְרֹף כָּבֹד

סגיד

הוא בדפוס כרי"א שנת רנ"ד, ובדפוס פוזנאו שנת רע"ו עם פירוש רד"ק ושנת
 ר"ף עם פירוש דון יצחק, ובת"נך גדול ויניציאה רפ"ה, ובשני קוממים עם הפטרות
 כ"י על קלף אשר בידי; וכן הדעת נותנת שהמלה זריכה לטעם מפסיק פזות
 מהטפחא שחת ילון בה, כי מלאחי משפט, ז"ק ילון בה, הם שני מזמרים
 האמורים לשעבר, ועזה מרמזים הוא מתנגד לשניהם, וכאלו אמר: לפנים היתה
 מלאה משפט, ולדק ילון בה, ועתה כהפך היא מלאה מרמזים. והנה ידוע כי
 הרביע מפסיק פזות מן הטפחא, אך הזקף גדול מזניהם. ובדפוסים אחרונים,
 גם במנחת שי, וגם בחומש ר' וואלף היידנהיים, נרשם משפט בזקף, ואינו אלא
 שנוא. מלאחי משפט צדק ילון בה, ירושלים היתה מלאה משפט מזל השמים
 והאופטים שהיו עושים דין בין איש לאיש, ועל ידי כן היה הדק שוכן בה, כי גם
 העם היו הולכים בדרכי מישרים, בראותם כי יש משפט. ילון, לילה היא דירת
 הלילה, והואל לשון זה לכל דירת קבע וישיבת נטח. ועזה מרמזים, ועזה
 היא מרמזים, כלומר לילה מרמזים, היא מלאה מרמזים. מרמזים, הפיעל מורה
 על הרגילות, כמו מנחמים. ורא"נע אמר שהוא פעל יולא לשנים פעולים,
 והכוונה על הדיינים; ואין זה מדר" הוראת הפיעל. והנה המקרא הזה שהוא תחלת
 הנבואה על השמים, מדבר על ירושלים בלשון נסתר, כאלו הנביא מדבר בינו
 לבין עצמו ומחמיה ומקונן איך נהיתה כזאת, וחת"כ מסב פניו אליה ואומר לה
 לנכח, כספך היה לסיגים. ודוגמת זה עשה ישעיה למעלה, בתחלת החלק הראשון,
 שהוא תוכחה לעם, פתח בלשון נסתר, בנים גדלתי ורוממתי וגו', ישראל לא ידע
 וגו', וחת"כ התחיל מוכיחם פנים אל פנים, הוי גוי חוטא וגו', על מה חבו
 וגו'. (כב) כספך היה לסיגים וגו', דרך משל, כלומר חת שהיית מקדם כספך
 לרוף ובין טוב, נהפכת והיית סיגים ויין מזוג. אבל פירוש רש"י ורד"ק (שהמטבע
 היה כסף סיגים, והיין הנמכר היה מעורב במים) רחוק מאד ממעלת מליצת
 ישעיהו. ולדעת רא"נע הוא משל על האופטים ועל השמים, על כן אחריו שריך
 סודרים, והטעם המוכמרים שבהם הם סיגים; ונראה לי שאם איננו רחוק שימשיל
 גדולי העיר לכסף, רחוק הוא שימשיל אותם ליין, ויאמר עליהם סבאך מהול
 במים. כספך היו לסיגים, סיג נקרא כל מה שאינו כסף (או זהב) והוא מעורב
 עם הכסף (או עם הזהב) במקום מחלבו, ומפירדים הסיגים מן הכסף (ומן
 הזהב) במלאכת הצירוף על ידי האש; ובאמרו כספך היה לסיגים אין הכוונה
 שהכסף נהפך והיה כלו סיגים, אך הכוונה שאינו עוד כסף לרוף, אבל הוא כסף
 מעורב עם סיגים, על דרך שאומר אחריו סבאך מהול במים, וכן משמע למטה
 (כ"ה) שאומר ואלרוף כבוד סיגך ואסירה כל בדליך, משמע שיש גם כן כסף

bergava; ed oraomicidi. (22) Il tuo argento è divenuto (misto a) scoria, il tuo buon vino è adulterato coll' acqua. (23) I tuoi Grandi sono perversi, e soci di ladri; tutti amano donativi, e vanno in traccia di retribuzioni: all' orfano non fan giustizia, e la causa della vedova non giunge ad essi. (24) Ebbene, dice il Signore, l' Eterno Sabaoth, difensore d' Israel: Oh! ch' io voglio prender soddisfazione sopra i miei avversarj, e vendicarmi de' miei nemici. (25) Ed applicherò la mia mano sopra di te, e purgherò, quasi colla potassa, il tuo argento pieno di

טוב שיאמר אחרי הסרת הכינים - סבאך, שרש סבא מורה על שזיה מרובה, ואולי מזה קראו קבא לין טוב שקופלים עליו הסובאים - מהול, ענין מילה וכריחה, וכן בלשון ערבי נאדם מערב מים ביין אומרים שעשה בו פלעים והרג אותו, מפני שהלשון נח, וכן המשורר הרומי Martialis אומר jugulare Falernum, שחט היין הטוב (ולטעמו, ואחריו ראוי ונעז') - מהל ומול ארז הם, כמו בוש וזון בעברי, כהה ורהט בארמי - (בג) שריד סוררים, לשון הנופל על הלשון, וסוררים מענין סורר ומורה, פרה סוררה, כחף סוררת, סרים והולכים לבלתי שמוע בקול, וכמפורש בירמיה (ה' ב"ג) ולעם הזה היה לב סורר ומורה סרו וילכו - וחברו גנבים, מקבלים אחד מן הגנלנים, לבלתי הענישים, והנה זה הכאלו חולקים עם הגנבים. בלו, כל אחד מהם, כמו ושלשים על כלו (שמות י"ד ז'), כי כלו חנף ומרע (ישעיה ט' י"ו) - שלמונים, כמו שלומים, כטעם השר שאל והאוסט בלגים (מיכה ז' ג') כלומר נוטלים שטר על דיניהם, ומי שלא יוכל לשלם לא יעשו לו דין, ולפיכך ריב אלמנה לא ינא אליהם, כי יודעת היא שאין שומעים לה לריב ריבה, מאחר שאין לה לשלם - הנ"ן במלת שלמונים עומדת במקום הדגש שבמלת שלום, וכן נגזרו והכריזו הנ"ן במקום הדגש שבמשקל נגז נגז, וכן למטה (כ"ג י"א) מנזיה במקום מנזיה - (בר) לכן נאם האדון, שהוא למעלה מן השמים - אביר, ל' אברה, שמנין על עמו, כטעם באברתי יסך לך (תהלים ל"א ד') - הוי, ל' קריאה, כפירוש רש"י - אנחם, אניח חמתי עלי הנקמה, כטעם והניחותי חמתי גם והנחמתי (יחזקאל ה' י"ג), וכן כל נחם בכל היראותיו נזר משרש נוח, ואין עקר שרשו אלא נח, והעד נח זה ינחמו (בראשית ה' כ"ט), הנמלך נח ושוקט ממה שנמר בלבו לעשות, והמתנחם מאבלו נח מיגונו - מצרי מאויבו, אנשי חמם ועול המזיקים לנדיקים נקראים אויבי ה', וכן אתה מולא (תהלים ל"ב) בפרות רשעים כמו עשב ויילכו כל פועלי און וגו' כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און - (כה) ואשיבה ידי עליך, ענין התעסקות בדבר והנפת היד עליו פעם אחר פעם, כאומן העושה מלאכתו, כטעם אך בני ישוב יהסוך ידו כל היום (איכה ג' ג'), ודוגמתו השב ידך כנוצר על סלסלות (ירמיה ו' ט'), להשיב ידך על חרבות נוסבות (יחזקאל ל"א י"ב), ועל כריהם אשיב ידי (תהלים ס"א ט"ו); ואע"פ שרוב שמוס המליכה הזאת הוא לרעה, אין זה מלך טבעה המליכה עלמה, כי שזה היא לטוב ולרע, ובאין הכוונה שהאל יתעסק בלירוף הכינים, והוא רע לרשעים, וטובה גדולה לכלל האומה - ומליכת השבת יד בלא מלת על, יש לה הוראה אחרת, והיא להורות שאדם מושך ידו אליו, כמו ויהי כמשיב ידו (בראשית)

סגִיךָ וְאַסִּירָה כָּל־בְּדִילֶיךָ: (כו) וְאַשִּׁיבָה שְׂפָטֶיךָ
 כְּבַר־אֲשֵׁנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבַתְחָקָה אַחֲרֵי־כֵן יִקְרָא
 לְךָ עֵיר הַצֶּדֶק קָרְיָה נְאֻמָּנָה: (כז) צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט
 תִּפְרָה וְשָׁבִיָּה בְּצַדִּיקָה: (כח) וְשֹׁבֵר פְּשָׁעִים
 וְחַטָּאִים יִחַדּוּ וְעֹבְרֵי יְהוָה יִכָּלּוּ: (כט) כִּי יִבְשׁוּ

מאילים

(בראשית ל"ח כ"ט), ויהושע לא השיב ידו בנידון (יהושע ח' כ"ו), ויש נכחה
 עזיבת פעולה, כמו לא השיב ידו מבלע (איכה ב' ח'), מעול ישיב ידו (יחזקאל י"ח
 ח'), והשיבותי את ידי (סס ב' כ"ב). ואצרוף כבוד סגיד, פעל לרף נאמר על
 החכת המתכות באש כדי להנדיל מהם הסיגים, ואומרים כסף לרוף (תהלים י"ב
 ז) כסף שהותך ועל ידי כן ננדלו ממנו סיגיו, ומי שאומנותו בהחבת הזהב
 והכסף לוקקם ולעשות מהם כלים, נקרא לרוף. ובלשון מושאל כרוסה אמרתי מזד
 (סס קי"ט ק"מ) טהורה מכל מום, כאלו הוסר ממנה כל פסולת, ואזכרנו לך סס
 (שופטים ז' ד') אנדיל הראויים מהנלתי ראויים; והנה פעולת הלירוף מתייחסת
 תמיד אל הדבר המעורב מטוב ורע, ולא אל הרע לבדו, ויקשה לפי זה איך אמר
 כאן ואצרוף כבוד סגיד, ואיך עשה הלירוף נופל על הסיגים דווקא? לפיכך כ"ל,
 כי כמו שאמר למעלה כספך היה לסיגים והכוונה לא סיגים דוקא אלא כסף מעורב
 עם סיגים, כן אמר כאן ואצרוף כבוד סגיד ואין הכוונה סיגים דוקא, אלא
 כסף סיגים, כסף מעורב עם סיגים, ואחר שאמר שיצרוף הכסף ההוא
 המעורב עם סיגים, פירש ואמר על הסיגים ממש ואסירה כל בדיליך -
 כבוד, טעמו כְּבִיר, כמו עושים על ידי הבור, וכמהו למטה (ט' ג') כיום מדין
 שיעורו כביום מדין, וכן ושנה אל בית אביה כנעוריה (ויקרא כ"ב י"ג) שיעורו
 כנעוריה, וכן עורי כימי קדם, וכמהו רבים (ראו' וגעו'), וכן כחלות הלילה
 (שמות י"א ד') שיעורו כחלות הלילה. ור"ק מפרש בלא חסרון ב"ח אצרוף
 סגיד כמו הבור, כמו שיעשה הבור המברר הכסף מן הסיגים, אך נ"ל בלתי
 נאות להמשיל האל אל הבור, ויותר נכון להמשילו אל הבורף העושה מעשהו על
 ידי הבור, ומה שמאזנו (מלאכי ג' ג') כי הוא באש מלרף וכבורית מכבשים, כבר
 פירש סס רד"ק כי יום ה' הוא הנמשל לאש ולבורית, לא האל עצמו. והבור הזה
 איננו ברית מכבשים (sapo). אבל דבר שנוחנים במתכות למהר החבתם, והוא
 הנקרא sal alcali, או sal lixivii, או potassa, והוא מאפר קלת עבים, והיה
 ג"כ משמש ככבש הכבדים, וזה ע"ש. שכן שהיו מערבבים בנר, והיו עושים ממנו
 בורית מכבשים (ראו' וגעו'), וידוע כי בר וברית משרש בנר הקרוב נענינו לשרש נקה.
 בדיליך, ולקי הנדיל המעורבים בכסף. (כו) ואשיבה שפטיך, אעשה שהאנשים
 שהיו אז שפטיך יהיו לדיקים כמו בימי קדם, כלומר אחרי השרת השופטים שיש
 לך עכשו, אחן לך לדיקים תחתיהם. ויועצך, יועצי המלך כמו אחיחוסל הגילוני
 יועץ דוד (ש"א ט"ו י"ב). יקרא לך, תהיי; מליכת יקרא לפלוני ויאמר לפלוני
 שגורה מאד ביצועיה ובשאר נביאים להורות לא על קריאת אס, אלא על אמתת
 מליכות המקרה בעלם, כמו כי ידעתי בנוד תבגוד ופושע מבטן קורא לך (למטה
 ט"ח ח') הכוונה פושע מבטן היית, וכן כי בתי בית חפלה יקרא לכל העמים
 (נ"ו ז') הכוונה יהיה, וכן לא יאמר לך עוד עוובה (ס"ב ד') לא תהיי, ולך

יקרא

Miscellaneous